

Stockholms
stad

**Insatser för att
stabilisera
skolgången för barn
och unga som är
aktuella inom
socialtjänsten**

stockholm.se

Insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten

Mars 2020

Dnr: 3.1.1-23/2020

Utgivningsdatum: april 2020

Utgivare: Socialförvaltningen, avdelningen för stadsövergripande sociala frågor, kompetenscenter barn och unga

Kontaktperson: Karin Nordmark

Sammanfattning

Forskning visar på ett samband mellan goda skolresultat och psykisk hälsa. Att gå ut skolan med godkända betyg är en stark skyddsfaktor för alla barn och unga. Att klara skolan är också den enskilt viktigaste skyddsfaktorn för att lyckas senare i livet med att etablera sig i samhället vad gäller arbete och försörjningsmöjligheter. Barn och unga har lagstadgad rätt till utbildning och skolan är skyldig att vid behov erbjuda elever extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen eller i form av särskilt stöd. I de fall där dessa insatser inte når fram eller inte är tillräckliga behöver det finnas lättillgängliga stöd- och hjälpinsatser inom socialtjänsten för de barn, unga och familjer som är i behov av dem. De insatser som socialtjänsten ger som kan stabilisera skolgång och skolprestationer är betydelsefulla, dels för att problemen inte ska förvärras, dels för att öka barnens och de ungas möjligheter att lyckas i skolan så att skolan kan ge skydd mot psykisk ohälsa längre fram i livet och olika former av sociala problem som till exempel kriminalitet och missbruk.

Utveckling av insatser som stabiliserar skolgången för barn och unga aktuella inom socialtjänsten handlar till stor del om en utveckling av och ett förändrat synsätt kring innehållet i de insatser som beviljas. Arbetet med att alltid ha fokus på skolgången och att prioritera barnets/den ungas behov av skolgång, behöver påbörjas redan vid mottagandet av en ansökan eller en anmälan till socialtjänsten. Fokus på skolgången behöver sedan ständigt finnas med under utredningsfasen och föras vidare till den verksamhet som kommer att utföra insatsen. För att insatser ska kunna verka för en stabilare skolgång krävs att barnets skolgång uppmärksammas i hela kedjan. Det är av vikt att socialtjänsten följer upp att de insatser som tillsätts för att stabilisera skolgången ger avsedd effekt vad gäller skolresultat och kunskapsutveckling och därmed bidrar till att på lång sikt ge barnet eller den unga goda framtidsutsikter. Genom forskning vet vi att om samhället vill förbättra framtidsutsikterna för utsatta barn är det avgörande att ge dem ett kraftfullt stöd under skolgången. Rapporten visar att behovet mer handlar om ett förändrat tankesätt och en utveckling av de insatser som finns och beviljas i staden och en förbättring, där den tillhandahållna behandlingen har mål som inkluderar skolgång, än att utveckla fler eller helt nya insatser.

Socialförvaltningen har i samverkan med stadsdelsförvaltningarna arbetat fram denna rapport. Insatser som kan tänkas stabilisera

Insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten

4 (49)

skolgång har identifierats med utgångspunkt i de insatser som redan finns i stadens socialtjänst, utifrån forskning och omvärldsbevakning samt genom de samtal som förts med representanter från olika verksamheter.

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning	6
Uppdraget.....	7
Bakgrund	11
Skolgången i fokus.....	11
Skolans ansvar.....	13
Problematisk skolfrånvaro.....	14
Ett Stockholmsperspektiv.....	15
Riktlinjer.....	16
Socialtjänstens öppenvård.....	16
Upphandlad öppenvård.....	18
Uppföljning av insatser.....	19
Budgetuppdrag 2020 relaterade till insatser som stabiliserar skolgång ..	20
Aktuell kunskap inom området	23
Bättre skolmiljö med ökad skolnärvaro	23
Främja alla barns och ungas närvaro i skolan	24
Studieavbrott i gymnasieskolan	24
Låga skolresultat präglar tonårsflickor med begränsad brottslighet	25
Placerade barns utbildningsutfall	25
Skolsocialt arbete – skolan som plats för och del i det sociala arbetet....	26
SBU	28
Strukturer, former och metoder	29
Hälsofrämjande och förebyggande arbete.....	29
Samverkan som verkar för att skolgången stabiliseras	30
Omvärldsbevakning	35
Andra kommuner.....	35
Skottlandsmodellen.....	38
Inspel från socialtjänst och civilsamhälle	40
Inspel från chefsnätverk och möten med medarbetare inom staden.....	40
Inspel från Civilsamhället	43
Slutsats	45
Referenslista	47

Inledning

Socialnämnden fick i Stockholm stads budget 2020 i uppdrag att tillsammans med stadsdelsnämnderna **utveckla fler insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten**. Denna rapport redovisar det arbete som genomförts med fokus på ovan uppdrag. Till rapporten följer en förteckning över insatser som bedöms kunna verka för att stabilisera skolgången.

Barnrättsperspektivet och barnets rättigheter ska beaktas i alla stadens verksamheter, i ordinarie planering, i utförande och i uppföljning. Särskilt viktiga delar i lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, den så kallade barnkonventionen, i detta sammanhang, är artikel 2 om alla barns lika värde, artikel 3 om att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, artikel 6 om att alla barn har rätt till liv och utveckling, artikel 12 om respekt för barnets åsikter och rätten till inflytande och delaktighet, artikel 18 om föräldrarnas gemensamma ansvar med stöd från samhället samt artikel 28 om barnets rätt till utbildning.

Samverkan mellan skola och socialtjänst har under de senaste åren fått större fokus och socialförvaltningen och utbildningsförvaltningen har ett nära samarbete. Fungerande skolgång är en viktig skyddsfaktor och genom att stärka barns och ungas skolresultat ges de bättre framtida möjligheter på arbetsmarknaden. Förutsättningarna för en god hälsa ökar och risken för ekonomisk, social och politisk marginalisering och utanförskap minskar. Detta hänger väl ihop med Agenda 2030:s mål 1 om att *Avskaffa fattigdom*, mål 3 *God hälsa och välbefinnande*, och mål 4, *God utbildning för alla*.

Syftet med rapporten är att identifiera insatser som kan verka för att stabilisera skolgången eller som kan förädlas och utvecklas för att kunna stabilisera skolgången. Både socialtjänstens insatser som idag tillhandahålls i stadsdelsförvaltningar, inom socialförvaltningens öppenvård samt upphandlad öppenvård och insatser i andra kommuner lyfts fram i rapporten. Till rapporten finns en förteckning där biståndsbedömda insatser inom socialtjänsten som kan verka för att stabilisera barn och ungas skolgång beskrivs. Syftet med förteckningen är att ge medarbetare inom stadens

socialtjänst lättillgänglig kunskap att använda sig av i samband med beviljande av insatser som ska verka för att stabilisera skolgången.

Uppdraget

Som grund för uppdraget ligger kommunfullmäktiges mål "Barn och unga växer upp under trygga förhållanden." I uppdraget ingår att tillsammans med stadsdelsnämnderna utveckla fler insatser för att stabilisera skolgången.

Stadsdelsnämnderna har i sin tur uppdrag att tillsammans med socialnämnden utveckla och genomföra fler insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten och möjliggöra för skolan att lägga kraft vid det lärande uppdraget.

Arbetsätt och genomförande

Skriftlig information om uppdraget har gått ut till avdelningschefsnätverket för Individ och familjeomsorgen, Funktionshinder och Prevention i syfte att informera om uppdraget. Vidare har stadens enhetschefsnätverk för myndighetschefer respektive öppenvårdschefer inom barn och unga samt biträdande enhetschefer inom barn respektive unga besökts i syfte att presentera uppdraget samt få inspel och föra diskussion kring insatser som kan tänkas stabilisera skolgången.

Samtal har även förts med biträdande enhetschefer vid Framtid Stockholm kring deras insatser och huruvida dessa kan bidra till att stabilisera skolgången.

En del kompletteringar av information och förtydliganden har gjorts efterhand via mejl och telefon.

I slutskedet av rapportens framtagande har stadsdelsförvaltningarna via avdelningschefsnätverket beretts möjlighet att komma med input och synpunkter på framtaget förslag till rapport och förteckning.

Under arbetet med uppdraget har det även ingått att ta del av ett urval av aktuell forskning och kunskap inom området samt genom omvärldsspaning ta del av vad några andra kommuner i Sverige gör för att stabilisera skolgången för barn och unga inom socialtjänsten. Kontakt har tagits med storstäderna Malmö och Göteborg samt med ett antal mindre städer runt om i landet som arbetat med fokus på skolan och socialtjänstens insatser under längre tid. Kontakt har även tagits med Statens beredning för medicinsk och social

Insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten

8 (49)

utvärdering (SBU) kring frågan om de i sina utvärderingar kommit i kontakt med insatser som kan tänkas stabilisera skolgång eller om de uppmärksammat kommuner eller länder som har insatser kring detta.

Under arbetets gång har kontakt tagits med Länsstyrelsen Stockholm samt StorSthlm för att få information och kunskap kring det arbete kring skolsocialt arbete som pågår parallellt på länsnivå. Kontakt har även tagits med Stockholms universitet för att få vetskap kring hur de definierar målgruppen som berörs av skolsocialt arbete och vad de framhåller som viktigt i socialtjänstens arbete med målgruppen framöver.

Vidare har kontakt tagits med organisationerna Maskrosbarn och Knas Hemma för att få två brukarorganisationers perspektiv på frågan. Anteckningarna från dessa samtal är genomlästa och godkända.

För att skapa en bild över vilka insatser gällande målgruppen som finns idag inom stadsdelsförvaltningarnas samt inom socialförvaltningens öppenvård har den kartläggning¹ som genomfördes 2018 använts.

Avgränsningar

Socialtjänsten har enligt lag inget ansvar vad gäller skolgången för barn och unga som beviljas insatser i det egna hemmet, så kallade öppenvårdsinsatser, likt det lagstadgade² ansvaret socialnämnden har för placerade barn, där socialnämnden ska verka för att barnet/den unga får lämplig utbildning. Emellertid har socialtjänsten utifrån arbetssättet Barns behov i centrum, BBIC³, ett ansvar för att säkerställa barnets rättigheter utifrån barnkonventionen. I BBIC-triangeln utgör utbildning ett av fyra grundläggande områden för barnets utveckling, som socialtjänsten ska beakta inom ramen för utredning och eventuella insatser.

Uppdraget omfattar biståndsbedömda insatser som stabiliserar skolgång för barn och unga aktuella inom socialtjänsten. Uppdraget fokuserar både på skolpliktiga barn, det vill säga barn i grundskolan, och barn och unga på gymnasiet eller motsvarande utbildning, vars skolgång är i behov av att stabiliseras genom socialtjänstens biståndsbedömda insatser.

¹ Stockholms stad (2019) Öppenvård barn, unga och familj – Kartläggning av omfattning och inriktning. Stockholm: Socialförvaltningen

² enligt 6 kap 7 § 2p. SoL

³ Stockholms stad har licens från Socialstyrelsen för att arbeta enligt BBIC

Rapporten omfattar inte en redogörelse för hälsofrämjande och förebyggande insatser till barn, unga och deras föräldrar, som bedrivs som service, och inte heller insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, eller insatser som riktar sig till vuxna.

Denna rapport innehåller en bilaga i form av en förteckning som visar på de socialtjänstinsatser som hittills under denna rapports framtagande identifierats för att bidra till att skolgången stabiliseras. Det finns sannolikt fler insatser som kan verka för att skolgången stabiliseras och det kommer med tiden troligen utvecklas ännu fler insatser i detta syfte. Rapporten är således inte en heltäckande beskrivning av alla tänkbara insatser som kan verka för att stabilisera barns och ungas skolgång.

Av de kontakter som tagits med andra kommuner och myndigheter under uppdraget redogörs i rapporten bara för de kontakter och den information som har relevans för rapporten inklusive förteckningen.

Mål och syfte

Ett övergripande mål med att utveckla fler insatser inom socialtjänsten för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten är att alla barn och unga ska ges möjlighet att klara sin skolgång utifrån sina individuella behov och förutsättningar. Det bidrar till goda uppväxtvillkor som främjar en välfungerande framtid för barn och unga. För att möjliggöra detta ska barn och unga, när socialtjänstens utredning visat på problematisk skolgång och där skolans insatser inte når fram eller inte är tillräckliga också erbjudas insatser som verkar för att stabilisera skolgången.

Fortsatt arbete

I det fortsatta arbetet med att verka för att skolgången stabiliseras kommer kompetenscenter barn och unga fortsätta att stötta stadsdelsförvaltningarna och socialförvaltningens olika verksamheter i att utveckla, förfina och erbjuda fler insatser så att fler barns skolgång stabiliseras. Enheten ska också fortsatt arbeta för likställighet inom staden vad gäller utbud av insatser som stabiliserar skolgång.

I ett arbete med att utveckla insatser är det viktigt att ta del av och inspireras av forskning och andra aktörers goda exempel. Överförbarheten av en insats som fungerar i en kontext måste alltid beaktas innan forskningsresultat kan omsättas till ett annat sammanhang, till exempel är det inte säkert att en metod som

Insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten

10 (49)

fungerar i ett land får samma effekter i Sverige. Många studier om insatsers effekter är gjorda i USA där den kulturella och juridiska kontexten liksom det sammanhang inom vilket insatserna erbjuds, på många sätt skiljer sig från de svenska. Insatserna som är evidensbaserade i till exempel USA är alltså inte självklart evidensbaserade också i Sverige. Detta belyser behovet av svenska studier för att få en uppfattning om vilka insatser som har positiva effekter i en svensk kontext.⁴

Relevanta rapporter och underlag från socialförvaltningen

Arbetet med framtagandet av rapporten tar stöd i nedan nyligen framtagna underlag och rapporter som är relevanta och har bäring på aktuellt uppdrag:

Stockholms stads strategi 2019 – 2022 för att minska risken för att barn, unga och unga vuxna ska dras in i kriminalitet⁵

[Stockholms stads strategi 2019 - 2022 för att minska risken för att barn, unga och unga vuxna ska dras in i kriminalitet](#)

Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten⁶

[Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten](#)

Öppenvård barn, unga och familj. Kartläggning av omfattning och inriktning⁷

[Öppenvård barn, unga och familj. Kartläggning av omfattning och inriktning](#)

Samverkan skola och socialtjänst. Stadsdelsförvaltningarnas arbete som rör samverkan skola och socialtjänst utifrån budgetuppdrag 2019 – en sammanställning⁸

⁴ SBU (2018). Öppenvårdsinsatser för familjer där barn utsätts för våld och försummelse

⁵ Stockholm stad (2019). Stockholms stads strategi 2019 – 2022 för att minska risken för att barn, unga och unga vuxna ska dras in i kriminalitet. Stockholm: Socialförvaltningen.

⁶ Stockholms stad (2019). Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Stockholm: Socialförvaltningen och Utbildningsförvaltningen.

⁷ Stockholms stad (2019). Öppenvård barn, unga och familj – Kartläggning av omfattning och inriktning. Stockholm: Socialförvaltningen.

⁸ Stockholms stad (2019). Samverkan skola och socialtjänst.

Stadsdelsförvaltningarnas arbete som rör samverkan skola och socialtjänst utifrån budgetuppdrag 2019 – en sammanställning. Stockholm: Socialförvaltningen.

Bakgrund

Skolgången i fokus

Under ledning av professor Bo Vinnerljung har forskare vid Stockholms universitet kartlagt utsatta barn i Sverige.⁹ Forskarna kan visa att skolprestationer spelar en stor roll för gruppens framtida hälsa. Skolprestationer har ett utmärkande självständigt förklaringsvärde för de höga överrisker för social utslagning som finns bland barnen i kartläggningen. Skolan är en mediator, vilket enligt Bo Vinnerljung betyder att de utsatta barn som klarar skolan, också klarar sig senare i livet och tvärtom. Det betyder att man genom att titta på barnens resultat i skolan kan ingripa på ett tidigt stadium, i åtta till nio års ålder, för att på lång sikt förbättra både hälsan och den sociala situationen hos gruppen.

Forskning visar att när elever kan tillgodogöra sig sin grundskoleutbildning och fullgöra sin skolgång med fullständiga betyg ökar det chansen till vidare utbildning och etablering på arbetsmarknaden. En lyckad skolgång skyddar mot psykisk ohälsa längre fram i livet och mot olika former av sociala problem som till exempel kriminalitet, missbruk och utanförskap.¹⁰

När det gäller barn som är placerade i samhällsvård menar Socialstyrelsen att om de barnen går ut skolan med godkända betyg i årskurs 9 så halveras risken för framtida psykisk ohälsa, missbruk, kriminalitet och bidragsberoende.¹¹ Placerade barn och unga presterar ofta under sin förmåga och de fullföljer såväl grund- som gymnasieskola i långt mindre utsträckning än andra barn och unga.¹² Även barn som växer upp i familjer med återkommande ekonomiskt bistånd eller får andra insatser inom den sociala barnvården riskerar i högre grad att lämna grundskolan med mycket svaga betyg och få en lägre utbildningsnivå som vuxna jämfört med jämnåriga barn med liknande kognitiva förutsättningar. Att uppmärksamma och ge pedagogiskt stöd till grupper av barn som riskerar att misslyckas i skolan, och som därmed befinner sig i riskzonen för en ogynnsam utveckling, är rimligtvis en viktig del av det skolsociala arbetet. I antologin Skolsocialt arbete föreslår

⁹ <https://www.su.se/forskning/profilomraden/barns-villkor-rattigheter/daliga-skolresultat-paverkar-halsan-1.261167>

¹⁰ Childs & Grooms, A.A. (2018). Improving school attendance through collaboration: A catalyst for community involvement and change. Journal of education for students placed at risk. DOI: 10.1080/10824669.2018.1439751

¹¹ <https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/skola-och-elevhalsa/>

¹² Socialstyrelsen (2010). Social rapport 2010

författarna att socialtjänstens insats kontaktperson/kontaktfamilj skulle kunna få en mer uttalad skolstödjande funktion.¹³

I Skolverkets kunskapsöversikt ”Vad påverkar resultaten i svensk grundskola”¹⁴ är syftet att sammanställa forskning, utifrån i första hand svenska förhållanden, om olika faktorerers betydelse för elevernas resultat i grundskolan. I en rad studier är sambanden mellan individfaktorer som social bakgrund, kön och etnicitet samt utbildningsresultat väl belagda. Detta gäller framförallt hur olika aspekter av elevernas sociala bakgrund (föräldrarnas utbildningsnivå, kulturella kapital etcetera) påverkar skolresultatet. Även i internationell forskning är socioekonomisk status kopplat till elevernas resultat.

Ett viktigt utbildningspolitiskt mål är att skolan ska minska betydelsen av hemmets påverkan och ge alla elever samma möjligheter att nå målen. Förskolans och skolans kompensatoriska roll innebär att barn och unga med olika förutsättningar och behov ges likvärdiga möjligheter att lyckas.¹⁵

Socialstyrelsen tar i sin Sociala rapport 2010¹⁶ upp att sambanden mellan socioekonomisk bakgrund och barns betyg från grundskolan är starka. Oavsett uppväxtbakgrund är låga eller ofullständiga betyg vanligare bland pojkar än bland flickor. Socialstyrelsens drar i rapporten slutsatsen att om samhället vill förbättra framtidsutsikterna för utsatta barn är det sannolikt nödvändigt att ge dem ett kraftfullt stöd under skolgången. Rimligtvis är skolmisslyckande en faktor som kan påverkas och forskning om utsatta barns utveckling har konsekvent visat att acceptabla skolresultat är en robust väg till en normaliserad livssituation i framtiden.

I Skolverkets PM Slutbetyg i grundskolan våren 2019¹⁷ framkommer att våren 2019 var totalt 84,3 procent av eleverna behöriga till något av gymnasieskolans nationella program; 82,9 procent av pojkarna och 85,8 procent av flickorna. Ungefär var fjärde elev avslutade årskurs 9 utan godkänt betyg i ett, flera eller samtliga ämnen. Elever som var födda utomlands och som invandrat till Sverige efter åldern för skolstart var i lägre

¹³ Backlund, Höglind & Spångberg Weitz (2017). Skolsocialt arbete. Skolan som plats för och del i det sociala arbetet. Falkenberg: Glerups.

¹⁴ Skolverket (2009). Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer. Stockholm: Skolverket.

¹⁵ <https://www.uppdragpsykhalsa.se/skola-och-elevhalsa/>

¹⁶ Socialstyrelsen (2010). Social rapport 2010

¹⁷ <https://www.skolverket.se/getFile?file=4771>

utsträckning behöriga till ett nationellt program. Elever med minst en förälder med en eftergymnasial utbildning hade i större utsträckning behörighet till gymnasieskolan jämfört med elever vars föräldrar hade högst gymnasial utbildning.

Skolan och socialtjänsten behöver ha kännedom och kunskap om eventuella funktionsnedsättningar, vad dessa innebär och vilka insatser för att stabilisera skolgången hos dessa barn och unga som kan fungera. Barn och unga med funktionsnedsättning gynnas av ett öppet förhållningssätt och att flera aspekter vid val av insatser beaktas.

Skolans ansvar

Utbildningsnämnden i Stockholms stad har i uppdrag att i egen regi planera och genomföra utbildning i förskoleklass, grundskola, grundsärskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola samt att i stadens intresse arbeta för att den utbildning som erbjuds stadens barn och elever är av en god kvalitet oavsett om den anordnas av fristående anordnare eller bedrivs i egen regi. Det pedagogiska arbetet på en skola leds och samordnas av en rektor som ansvarar för barns och elevers utveckling mot målen. Vid övergångar mellan skolformer, eller inom en skolform, ska, enligt 3 kap. 12 § j skollagen (2010:800) sådan information lämnas som behövs för att underlätta elevens övergång.¹⁸

Rektor ansvarar för elevhälsoarbetet och organiserar detta arbete utifrån elevernas och skolans behov. Elever har olika behov och förutsättningar att nå kunskapskraven. Därför har skolan ett uppdrag att ta hänsyn till detta och uppväga skillnaderna i elevernas förutsättningar. Alla elever ska få den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande så att de ska kunna utvecklas så långt som möjligt. Det är viktigt att lärare tidigt uppmärksammar tecken på och signaler om att en elev kan vara i behov av extra anpassningar.¹⁹

Huvudmannen ska se till att eleverna i grundskola och grundsärskola fullgör sin skolgång. Hemkommunen har ett ansvar vad gäller att säkerställa att elever fullgör sin skolplikt och får sin rätt till utbildning tillgodosedd, oavsett om eleverna går i en kommunal eller i en fristående skola. För att fullgöra det ansvaret

¹⁸ Stockholms stad (2019). Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Stockholm: Socialförvaltningen och Utbildningsförvaltningen.

¹⁹ Stockholms stad (2019). Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Stockholm: Socialförvaltningen och Utbildningsförvaltningen.

behöver hemkommunen (utbildningsförvaltningen i Stockholms stad) arbeta såväl med elever som inte har en skolplacering som med elever som har en upprepad eller längre frånvaro från skolan.²⁰

Från och med den 1 juli 2018 finns nya bestämmelser i skollagen som innebär att rektor är ansvarig att inleda en utredning om en elev har upprepad eller längre frånvaro oavsett om det är fråga om giltig eller ogiltig frånvaro. En utredning om upprepad eller längre frånvaro ska anmälas till utbildningsförvaltningen. Fristående verksamhet ska anmäla frånvaron till elevens hemkommun. Det finns i staden en framtagen åtgärdstrappa som grundskolorna ska följa i samband med frånvaro.²¹

Utbildningen i gymnasieskolan är frivillig men eleverna som är antagna ska delta i den utbildning som erbjuds. Kravet på att eleven ska delta i skolarbetet finns för att eleven ska kunna nå målen för utbildningen. Vid upprepad eller längre frånvaro i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska rektorn, oavsett om det är fråga om giltig eller ogiltig frånvaro, se till att frånvaron skyndsamt utreds om det inte är obehövt. En gymnasieskola med annan huvudman än en elevs hemkommun (det vill säga fristående skolor och andra kommuner) ska snarast meddela hemkommunen om en elev, som inte fyllt 20 år, utan giltigt skäl är frånvarande i betydande utsträckning. Detta i syfte att hemkommunen ska vara informerad och vara förberedd för att vidta eventuella åtgärder.²²

Problematisering av skolfrånvaro

Utgångspunkten är att alla barn och unga ska vistas i skolan och delta i den verksamhet som anordnas där för att uppfylla sin skolplikt och klara sin skolgång. Nedan redogörs för regelverk samt aktuell kunskap inom området.

I Stockholm stads stadsdelsförvaltningar och skolor har det under de senaste åren pågått ett intensivt arbete vad gäller skolfrånvaro. I kommunfullmäktiges budget för 2019 fick utbildningsnämnden i samarbete med socialnämnden en rad uppdrag rörande samverkan kring barn och unga. Däribland att utreda den nuvarande organisationen och samverkan kring elevernas skolfrånvaro och

²⁰ Stockholms stad (2019). Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Stockholm: Socialförvaltningen och Utbildningsförvaltningen.

²¹ Stockholms stad (2019). Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Stockholm: Socialförvaltningen och Utbildningsförvaltningen.

²² Stockholms stad (2019). Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Stockholm: Socialförvaltningen och Utbildningsförvaltningen.

skolplikt. En rapport om samverkan kring elever med upprepad eller längre skolfrånvaro inklusive förslag om hur samverkan kan utvecklas beräknas bli klar under 2020 och kommer då att utgöra underlag för vad som ska prioriteras särskilt i det fortsatta arbetet kring förbättrad samverkan mellan skolan och socialtjänsten kring elever med upprepad och längre frånvaro.

Många av de elever som inte blir behöriga till ett gymnasieprogram har haft problem med omfattande frånvaro.²³ Omfattande och problematisk skolfrånvaro innebär ofta att eleven har sammansatta behov som behöver mötas av flera aktörer samtidigt. Samverkan mellan myndigheter, verksamheter och olika aktörer kan därför vara avgörande i arbetet med att minska skolfrånvaro och öka måluppfyllelsen. Myndigheter har enligt 6 § förvaltningslagen (2017:900) en allmän lagstadgad skyldighet att samverka. De har en särskild skyldighet att samverka i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa, vilket regleras i lagstiftningen för polis, förskola och skola, socialtjänst samt hälso- och sjukvård. Att samverka kan dock vara svårt och initialt kräva en del resurser innan de förväntade effekterna är synliga.²⁴

Ett Stockholmsperspektiv

För gruppen barn och unga aktuella inom socialtjänsten och i behov av insatser för att stabilisera skolgången är det viktigt att uppmärksamma och medvetandegöra eventuella skillnader vad gäller behov och insatser. Genom rapporten Skillnadernas Stockholm²⁵ vet vi att det finns två grupper av barn i Stockholm som har sämre förutsättningar än övriga att klara av grundskolan. Det handlar om barn som invandrat efter grundskolestarten och barn vars föräldrar saknar gymnasieutbildning.

Det finns betydande skillnader i betygsnivåer mellan olika stadsdelsförvaltningar. Innerstadens stadsdelar samt Bromma, Älvsjö och Hägersten-Liljeholmen har under många år legat med god marginal över 90 procent elever med betyg som ger behörighet till nationellt program på gymnasieskolan. Lägst andel unga med sådana betyg i årskurs nio finns i Rinkeby-Kista, Spånga-Tensta och Skärholmen.²⁶

²³ Skolinspektionen (2016). Omfattande ogiltigt frånvaro i Sveriges grundskolor.

²⁴ SOU 2016:94. Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera. Betänkande av Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

²⁵ Stockholms stad (2015). Skillnadernas Stockholm. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, 2015. Stockholm: Stadsledningskontoret.

²⁶ Stockholms stad (2015). Skillnadernas Stockholm. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, 2015. Stockholm: Stadsledningskontoret.

Riktlinjer

I stadens riktlinjer för handläggning och dokumentation av ärenden gällande barn och unga inom individ och familjeomsorgen²⁷ uppmärksammas barnkonventionen, som i artikel 28 anger att varje barn har rätt till utbildning, vilket därmed är en central del i att tillgodose barnets bästa. Barnets rättigheter är odelbara och därmed ska artikel 28 inte läsas separat. Särskilt avseende ska fästas vid de grundläggande principerna i barnkonventionen, bland annat artikel 3 om barnets bästa, och därmed är även rätten till utbildning en rättighet för barnet som socialtjänsten har att förhålla sig till i sitt uppdrag. Riktlinjerna för handläggning och dokumentation av socialtjänstens ärenden gällande barn och unga anger att när ett barn eller en ung person är, eller genom anmälan blir, aktuell inom socialtjänsten, är det av stor vikt att vidta alla åtgärder som behövs för att stabilisera barnets eller den unges skolgång. Åtgärder som avses rör både samverkan mellan skolan och socialtjänsten gällande det enskilda barnet/den unga och de insatser, som beviljas.

Vidare framkommer i riktlinjerna att vid en inkommen anmälan från skolan om att ett barn eller en ung person har stängts av från skolan ska förhandsbedömning göras skyndsamt. När ett barn stängts av från skolan är det viktigt med kompensatoriska åtgärder från socialtjänsten. En insats som stabiliserar skolgången kan antas fungera kompensatoriskt. Detta under förutsättning att det i det enskilda fallet inte bedöms obehövligt, då andra insatser ger nödvändigt stöd. Det påtalas i riktlinjerna att bristande skolgång kan vara en indikation på att ett barn eller en ung person far illa och behöver stöd.

Omfattande ogiltig frånvaro innebär att elever går miste om den utbildning de har rätt till. Frånvaron kan vara en signal om att något inte står rätt till eller att eleverna har svårigheter av något slag, i skolan eller hemma.²⁸

Socialtjänstens öppenvård

Insatser till barn, unga och deras föräldrar ska i första hand ges frivilligt – enskilt eller i grupp – och i öppna former på hemmaplan. Öppenvårdsinsatser inom den sociala barn- och ungdomsvården kan innebära allt från stöd i ett tidigt skede, för att minska risken att

²⁷ Riktlinjer. Handläggning och dokumentation av ärende gällande barn och unga inom individ- och familjeomsorgen (2020). Beslutade av socialnämnden. Förväntas beslutas av kommunfullmäktige under våren. Socialförvaltningen, Stockholms stad.

²⁸ Skolinspektionen. (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*. Göteborg: Skolinspektionen.

drabbas av framtida psykosociala svårigheter, till behandlande insatser som riktar sig till en viss målgrupp som redan har påtagliga problem. Insatsen kan antingen riktas direkt till barnet eller den unge, till vårdnadshavarna för att genom dem bli till nytta för barnet eller den unge, eller till familjen som helhet. Öppenvårdsinsatser kan också beviljas till placerade barn och unga som ett komplement till samhällsvården. I november 2019 gav regeringen Socialstyrelsen i uppdrag att lämna förslag på hur möjligheterna att ge öppna insatser utan samtycke kan öka. Uppdraget är en del i regeringens särskilda åtgärdsprogram mot gängkriminalitet, det så kallade 34-punktsprogrammet.

Öppenvårdsinsatser varierar stort såväl till form som till innehåll och lokala modeller är vanligt förekommande. Det spänner mellan ett allmänt främjande och förebyggande arbete till mer behandlande insatser alternativt insatser i syfte att förhindra en placering utanför det egna hemmet. Gränsdragningar mellan prevention, stöd och behandling är inte helt skarpa. Likaså är gränserna inte helt klara för vad som är formaliserade öppenvårdsinsatser med biståndsbeslut enligt SoL och vad som kan erbjudas som så kallade öppna serviceinsatser. En och samma insats kan erbjudas både som service och som bistånd. Kännetecknande för en insats som bedrivs i form av service, är att den alltid ska vara öppen för alla som tillhör den grupp verksamheten vänder sig till. Om insatsen anpassas till den enskildes unika behov av stöd eller behandling ska insatsen beviljas med stöd av 4 kap. 1 § SoL.²⁹

Förebyggande arbete kan beskrivas och kategoriseras på olika sätt. Vilka begrepp som används varierar över tid och mellan olika verksamhetsområden. Inom socialtjänsten används bland annat begreppen universell, selektiv respektive indikerad prevention. Med *universell* prevention menas främjande och förebyggande insatser som riktar sig till alla i en population utan någon gemensam riskfaktor. *Selektiv* prevention är förebyggande insatser som riktar sig till grupper utifrån någon gemensam riskfaktor. *Indikerad* prevention är insatser som riktar sig till personer som har uppmärksammade problem.³⁰

Val av öppenvårdsinsats enligt ett biståndsbeslut föregås alltid av en utredning enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) SoL, och genomförs under frivilliga former i samråd mellan barnet/den unga, vårdnadshavare, socialsekreterare samt chef inom respektive stadsdelsförvaltnings socialtjänst, utifrån varje enskilt ärende.

²⁹ SOU 2009:68

³⁰ SOU 2018:32

Insatser kan ibland behövas parallellt med att utredning pågår. Om det står klart att barnet eller familjen efterfrågar (ansöker om) eller har behov av någon insats under utredningstiden ska även den frågan utredas. Insatser under en pågående utredning kan beviljas barnet/den unga enskilt eller hela familjen.³¹

Genom 22 § LVU kan socialtjänsten oberoende av samtycke, besluta att en ung person, som inte själv förmår uppfatta de negativa konsekvenser som t.ex. ett liv i kriminalitet kan medföra och som avvisar stöd, ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson eller delta i behandling i öppna former. Syftet med bestämmelsen är att socialtjänsten ska kunna ingripa i ett tidigare skede än när en ansökan till förvaltningsrätten om vård enligt LVU utanför det egna hemmet måste göras. Att agera i tid med förebyggande insatser enligt 22 § LVU kan vara viktigt ur såväl ett barnrättsperspektiv som ett barnskyddsperspektiv. Vid beslut enligt LVU ska vad som är bäst för den unge vara avgörande. I vissa situationer kan det bästa för den unge vara att ta emot stöd eller behandling på hemmaplan även om samtycke saknas. För barn och unga med destruktiva beteenden som avses i 3 § LVU ska det inom staden alltid övervägas om de ska bli föremål för mellantvång, när frivilliga insatser inte går att få till stånd och den unge fortfarande kan bo kvar hemma.³²

Upphandlad öppenvård

I den av Stockholms stad upphandlade öppenvården kan stadsdelsförvaltningarna vid behov avropa insatser. Staden har upphandlat öppenvård inom kategorierna

- intensiv och strukturerad behandling och stöd som specifikt riktas till det familjehems/jourhemsplacerade barnet/den unge och till barnets/den unges familj och nätverk
- intensivt strukturerat behandlingsprogram riktat till barn, unga och/eller deras familjer/nätverk
- strukturerat behandlingsprogram för unga med praktikplats eller liknande daglig sysselsättning
- familjepedagogiska/familjebehandlande insatser

³¹ Socialstyrelsen (2015). Utreda barn och unga. Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen. Falun: Socialstyrelsen.

³² Riktlinjer. Handläggning och dokumentation av ärende gällande barn och unga inom individ- och familjeomsorgen (2020). Beslutade av socialnämnden. Förväntas beslutas av kommunfullmäktige under våren. Socialförvaltningen, Stockholms stad.

Uppföljning av insatser

Det saknas tydliga krav i SoL på uppföljning av öppna insatser med undantag av kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson. Men för att säkerställa att insatserna är av god kvalitet förutsätts ändå att uppföljning görs och arbetsättet BBIC påbjuder uppföljning av alla öppna insatser. Det är viktigt för barn, unga och föräldrar att man tar reda på om de fått hjälp med det de behöver. Uppföljning ger också ett värdefullt och nödvändigt underlag för kunskaps- och metodutveckling. Det är av stor betydelse att insatser följs upp systematiskt och likvärdigt över staden. För att veta om en insats ger resultat behövs ett utgångsläge och att eventuell förändring följs upp regelbundet.

När det gäller insatser som ska verka för att skolgången stabiliseras är det av stor vikt att målen är tydligt formulerade kring vad som förväntas uppnås med insatsen. Det vill säga bättre skolresultat och kunskapsutveckling.

Beslut om åtgärder ska grunda sig på ett så bra och tillförlitligt beslutsunderlag som möjligt. Evidens kommer från vetenskapliga studier om insatsers effekter. Eftersom det inte finns vetenskaplig kunskap om alla insatser som används i socialt arbete får man i vissa fall stödja sig på andra källor som säger något om nyttan med insatserna. Evidensbaserad praktik innebär att den professionella medvetet och systematiskt väger samman sin expertis med bästa tillgängliga kunskap, den enskildes situation, erfarenheter och önskemål vid beslut om insatser.³³

Det är viktigt att vara öppen med vilken kunskap som finns om insatserna och att följa upp resultaten för de enskilda individerna. Individens önskemål ska väga tungt vid val av insats, särskilt om det inte finns någon kunskap om den aktuella insatsen eller om studier visar svaga eller tvetydliga resultat. En person som upplever en insats som relevant är mer engagerad i behandlingen och det ökar sannolikheten för att insatsen blir till hjälp. De professionella kan själva generera systematisk kunskap genom att systematiskt följa upp hur det går för de enskilda individerna.³⁴

Brist på belägg betyder inte brist på effekt skriver SBU och en rad experter inom socialt arbete och psykologi i tidskriften

³³ <https://kunskapsguiden.se/ebp/om-evidensbaserad-praktik/den-evidensbaserade-modellen/Sidor/default.aspx>

³⁴ <https://kunskapsguiden.se/ebp/om-evidensbaserad-praktik/den-evidensbaserade-modellen/Sidor/default.aspx>

Socionomen.³⁵ SBU poängterar i artikeln att en bristfälligt studerad metod inte behöver betyda att den är dålig. Det innebär endast att utfallet inte kan bedömas på ett tillförlitligt sätt. Det kan mycket väl vara så att metoden skulle visa sig vara effektiv om den utvärderades. Det vore enligt artikelförfattarna både olämpligt och omöjligt att upphöra med alla insatser inom vården och socialtjänsten som är bristfälligt undersökta. Det kan också vara så att någon form av insats är bättre än ingen insats alls. Många beslut måste fattas trots vetenskaplig osäkerhet om effekterna.

Budgetuppdrag 2020 relaterade till insatser som stabiliserar skolgång

Uppdrag i budget med koppling till uppföljning av insatser

Det är av vikt att följa upp att de insatser som beviljas och tillsätts för att stabilisera skolgång har avsedd effekt. I budget 2020 finns flera uppdrag som handlar om uppföljning av insatser och som därmed är relevanta för framtagandet av denna rapport:

- *Vidareutveckla det förebyggande arbetet samt tidiga och kunskapsbaserade insatser, bland annat genom att identifiera och sprida kunskap om såväl effektiva som ineffektiva metoder och insatser, i syfte att fasa ut ineffektiva metoder och bibehålla användningen av och införa effektiva metoder där sådana finns.*

Arbetet med uppdraget sker gemensamt mellan olika enheter på avdelningen för stadsövergripande sociala frågor på socialförvaltningen. Målet med uppdraget är att chefer och medarbetare i staden får kunskap om verkningsfullt förebyggande arbete, inklusive tidiga och kunskapsbaserade insatser, vilket i sin tur förväntas leda till att effektiva metoder används i stadens verksamheter och att ineffektiva metoder fhas ut.

- *Utreda hur man kan införa en stadsövergripande uppföljning av socialtjänsten med tydligare fokus på förändring i brukarens situation på grund av socialtjänstens insatser.*

Arbetet sker gemensamt mellan olika enheter vid avdelningen för stadsövergripande sociala frågor på socialförvaltningen och består i att kartlägga befintliga uppföljningsstrukturer och metoder med

³⁵ Tidskriften Socionomen (2018-06-29). Brist på belägg betyder inte brist på effekt.

fokus på insatser initierade av ett myndighetsbeslut. Målet med uppdraget är att föreslå en stadsövergripande uppföljningsmodell i samverkan med moderniseringen av sociala system, där skillnader för brukaren är i fokus.

Uppdrag i budget med fokus på samverkan mellan skolan och socialtjänsten

I budget 2020 finns ett flertal uppdrag som handlar om samverkan mellan skola och socialtjänst samt insatser kopplade till att stabilisera och möjliggöra skolgången. Nedan redogörs för uppdrag som har koppling till eller bäring på uppdraget att utveckla insatser som stabiliserar skolgången för barn och unga aktuella inom socialtjänsten:

- *Stadsdelsnämnderna ska i samarbete med socialnämnden och utbildningsnämnden implementera SAMS-modellen³⁶ för att verka för en obruten skolgång för placerade barn.*

Stadsdelsförvaltningarna Enskede-Årsta-Vantör, Rinkeby-Kista samt Södermalm deltar under 2020 i ett pilotprojekt för att prova modellen. Piloten är framtagen gemensamt och följs upp av socialförvaltningen och utbildningsförvaltningen i samverkan.

- *Socialnämnden ska i samarbete med utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna säkerställa skolgången för barn som bor på skyddat boende och tillgången till förskola eller pedagogisk verksamhet för barn i förskoleåldern samt utveckla stödet till placerade barn och vuxna under och efter placeringarna.*

Vad gäller uppdraget ovan och koppling till insatser för att stabilisera skolgången pågår ett arbete i samverkan mellan berörda förvaltningar för att titta på stödet till placerade unga utsatta för hedersrelaterat hot eller våld samt medföljande våldsutsatta barn i skyddat boende för vuxna under och efter placeringarna.

- *Socialnämnden ska i samarbete med utbildningsnämnden utreda förutsättningarna för att införa en arbetsmetod för att särskilt stödja skolgången för barn och ungdomar som bor på institution med inspiration från den framgångsrika Skolfam-modellen.³⁷*

³⁶ Modellen beskrivs längre fram i rapporten under rubriken: Samarbeten som verkar för en stabiliserande skolgång.

³⁷ Modellen beskrivs längre fram i rapporten under rubriken: Samarbeten som verkar för en stabiliserande skolgång.

Utredningen är påbörjad och berör aktuellt uppdrag då vikten av att skolgången uppmärksammas och stabiliseras för barn på institution är omfattande.³⁸ Många av de barn/unga som är placerade vid institutioner kommer vid utskrivningen att flytta tillbaka till sitt ursprungshem varför det är av betydelse att verka för att skolgången stabiliseras och att relevanta insatser planeras inför hemflytt.

- *Socialnämnden ska i samarbete med utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna ta fram en gemensam modell för arbetet med skolsociala team i staden som också kan omfatta hur arbetet kan utvecklas genom att myndighetsutövande socialtjänst kan arbeta mer på plats i skolan/placeras på skolor.*

Arbetet med skolsociala team och en utveckling av det skolsociala arbetet, genom att myndighetsutövande socialtjänst kan arbeta mer på plats i skolan/placeras på skolor, pågår och ska redovisas på nämnd i maj. Arbetet syftar bland annat till att genom en god samverkan mellan skolan och socialtjänsten verka för att skolgången stabiliseras och är därför i hög grad relaterat till uppdraget om insatser för att stabilisera skolgången.

- *Socialnämnden ska samordna arbetet med att implementera strategin för att minska risken att barn, ungdomar och unga vuxna dras in i kriminalitet, och stötta utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna i deras arbete.*

En av strategins³⁹ fyra övergripande utgångspunkter är förskola, skola och fritid som skyddsfaktorer, där insatser som stabiliserar skolgång och skolprestationer är en viktig beståndsdel för att strategin ska nå framgång. Förutom socialtjänstens biståndsbedömda insatser som kan verka för att skolgången stabiliseras för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten, redogör strategin för åtgärder och insatser från och inom skolan samt för universella och selektiva insatser från socialtjänsten.

- *Socialnämnden ska stödja stadsdelsnämnderna att vid uppbrott från förskola och skola erbjuda kompensatoriska åtgärder för att motverka problem som uppbrottet kan medföra.*

³⁸ Under rubriken Forskning och aktuell kunskap redogörs för kunskap kring barn i samhällsvård.

³⁹ Stockholms stad (2019). Stockholms stads strategi 2019-2022 för att minska risken för att barn, unga och unga vuxna ska dras in i kriminalitet. Stockholm: Socialförvaltningen.

En kompensatorisk åtgärd kan innebära att socialtjänsten beviljar en insats som stabiliserar skolgången.

Aktuell kunskap inom området

Nedan redogörs för ett urval av aktuell forskning och kunskap inom området vad gäller skola, socialtjänst och samarbetet där emellan.

Bättre skolmiljö med ökad skolnärvaro

I betänkandet Saknad!⁴⁰ beskriver författaren att problematisk frånvaro ofta innebär att eleven har sammansatta behov som behöver mötas av flera aktörer. För att åtgärda frånvaro krävs därför samverkan med vårdnadshavare, inom skolenheten med elevhälsan och med externa aktörer. Trots att samverkan ofta är avgörande i arbetet med problematisk frånvaro är brister i samverkan vanligt förekommande. Utredningens erfarenhet är samtidigt, att när olika förvaltningar inom en kommun går samman med gemensamma resurser för att möta problem med frånvaro, till exempel genom att inrätta ett närvaroteam bestående av personal från skolan och från socialtjänsten, ger det goda resultat. Utredningen bedömer att samverkande verksamheter behöver ha bättre kunskap om och förståelse för varandras verksamheter samt organisera sin verksamhet utifrån barnets bästa i det enskilda fallet. Utredningen ser även behov av en vetenskapligt prövad behandlingsmodell för att hjälpa elever med långvarig och omfattande frånvaro. Både skolpersonal, vårdnadshavare och behandlare från socialtjänst eller barn- och ungdomspsykiatri krävs i det arbetet samt en koordinator som håller samman arbetet. Frånvaro samvarierar med senare arbetslöshet, psykiska besvär, missbruk och andra riskbeteenden

Det finns ett antal kända riskfaktorer för frånvaro, men dessa varierar mellan individer och de kan också variera över tid för samma individ.

- Faktorer som är relaterade till skolan.
- Faktorer som är relaterade till individen.
- Sociala faktorer som har samband med familj, bostadsområde och kamrater.

⁴⁰ SOU 2016:94. Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera. Betänkande av att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Främja alla barns och ungas närvaro i skolan

I översikten Skolnärvaro⁴¹ presenteras flera forskningsstudier som visar att det finns vissa faktorer som har betydelse för huruvida det närvarofrämjande arbetet ska bli framgångsrikt. Framförallt krävs att skolan bedriver ett långsiktigt, strategiskt och målmedvetet arbete med proaktiva insatser inom flera olika områden och som involverar hela skolans organisation. Vidare pekar översikten på att det saknas forskning om och utifrån elevers perspektiv. Likaså berörs sällan samverkan med andra samhällsaktörer utanför skolan, exempelvis socialtjänst och hälso- och sjukvård. I samhällsdebatten framhålls dock ofta just fungerande samverkan som centralt för att främja ungas skolgång och psykiska hälsa. Mer forskning skulle behövas för att bidra till utvecklingen av sådan samverkan.

Studieavbrott i gymnasieskolan

I rapporten Studieavbrott – en fråga med konsekvenser långt utanför klassrummet⁴² presenteras det omfattande projektet Plug In 2.0, som SKR bedrivit i åtta regioner och som syftade till att motverka studieavbrott i gymnasieskolan. I projektet var lokal, regional och nationell nivå tätt sammankopplade. Plug In 2.0 gjorde skillnad för deltagare, bidrog till verksamhetsutveckling och nationell påverkan. Projektet riktade sig till målgrupperna unga som avbrutit eller riskerade att avbryta sina studier samt nyanlända, med en övergripande målsättning om att höja kvaliteten i gymnasieskolan för att få fler att slutföra sina gymnasiestudier. Många av deltagarna i Plug In 2.0 hade en lång väg till gymnasieexamen och under projektiden handlade deras utveckling snarare om förbättrade förutsättningar och framsteg än om fullföljda gymnasiestudier. Många deltagare upplevde ökad framtidstro och ökat välbefinnande. Plug In 2.0 bedrevs som ett nationellt sammanhållet projekt med en hög grad av lokal frihet. Insatserna i de lokala projekten spände över ett stort område med olika lokala målsättningar. SKR har för avsikt att inrätta ett kunskapscentrum för att ta tillvara på den erfarenhet och den kunskap som byggdes upp under Plug In 2.0. Syftet med kunskapscentret är att fortsätta stärka arbetet med att förebygga studieavbrott på lokal, regional och nationell nivå. Att förebygga studieavbrott är ett viktigt led i skolans kvalitetsarbete. Helhetsgrepp om studieavbrott ger goda resultat för såväl enskilda unga som samhället i stort.

⁴¹ Ifous fokuserar, Uppdrag psykisk hälsa Stockholms län (2019). Skolnärvaro – En översikt av forskning om att främja alla barns och ungas närvaro i skolan. Stockholm: Ifous.

⁴² Sveriges kommuner och landsting (2018). Studieavbrott. En fråga med konsekvenser långt utanför klassrummet. Plug In 2.0. Stockholm: SKL.

Låga skolresultat präglar tonårsflickor med begränsad brottslighet

Azadé Azad, doktorand vid Stockholms universitet, har forskat om begränsad brottslighet bland unga tjejer och deras relation till skola, familj och vänner. Det övergripande syftet med avhandlingen⁴³ var att explorativt undersöka vad som karakteriserar tonårsflickor med begränsad brottslighet. Samtliga delstudier i avhandlingen var baserade på unga kvinnor dömda till ungdomstjänst. Samtliga tjejer i gruppen visade på låga skolresultat och skolrelaterade problem, oavsett om de återföll i brottslighet eller inte. Resultatet av studien indikerar att även om tjejerna var begränsade i sin kriminalitet är de fortfarande i risk för utanförskap där deras låga nivåer av utbildning kan leda till undermålig utveckling på lång sikt.

Placerade barns utbildningsutfall

I en svensk avhandling om utbildning hos barn som har erfarenhet av samhällsvård⁴⁴ framkommer att dessa barn klarar sig sämre som vuxna i jämförelse med andra jämnåriga barn. Avhandlingens syfte var att undersöka om utbildning kunde vara en möjlig interventionsväg för att förbättra placerade barns framtidsutsikter. Sammantaget visar avhandlingen att förbättringar av samhällsvårdade barns utbildningsutfall kan vara en möjlig väg för att också förbättra deras framtida utveckling, en väg som tidigare till stor del har förbisetts. Avhandlingen visar vidare att det finns exempel på lovande skolstödande insatser⁴⁵ och att socialtjänsten bör verka för att placerade barn får tidigt och återkommande skolrelaterat stöd. Resultaten pekar också på vikten av att arbeta med vuxnas attityder till, förväntningar på och engagemang i barnens skolgång.

⁴³ Azad (2019). Characteristics of adolescent females with limited delinquency. Stockholm: Stockholms Universitet.

⁴⁴ Forsman (2019). Addressing poor educational outcomes among children with out-of-home care experience. Studies on impact, pathways, and interventions. Stockholm: Stockholms universitet.

⁴⁵ Två skolstödande insatser inriktade på att förbättra placerade barns läsförmåga utvärderades i avhandlingen. Slutsatser kring dessa insatser handlar om att familjehemmens deltagande i programmet möjligtvis skulle kunna förbättra insatsens potential att leda till mer betydande förbättringar i barnens läsförmåga samt att det är möjligt att involvera familjehem i skolstödande insatser riktade till barn i samhällsvård, men att detta inte är någon automatisk process – familjehemsföräldrar behöver en drivkraft för att engagera sig och stöd i genomförandet av programmet.

Skolsocialt arbete – skolan som plats för och del i det sociala arbetet

Antologin Skolsocialt arbete – skolan som plats för och del i det sociala arbetet⁴⁶ handlar om hur skolan ska kunna upptäcka barn som riskerar att fara illa, hur skolan ska kunna vara en trygg läromiljö och hur alla barn ska få en fullständig skolgång. I antologin tydliggörs skolans dubbla uppdrag – det sociala och det pedagogiska. Båda delarna är varandras förutsättningar och lika angelägna. Det skolsociala arbetet handlar om att sträva efter bra skolresultat, om att stödja och möjliggöra en fullständig skolgång för alla barn oavsett förutsättningar. Forskning visar att en grundläggande utbildning har en avgörande betydelse som skydd mot sociala problem i framtiden. Samtidigt vet vi att barn i utsatta livssituationer oftare än andra har bristande skolresultat eller befinner sig i andra skolrelaterade svårigheter, exempelvis skolfrånvaro. En elevs utveckling, mognad och möjligheter att ta till sig undervisningen påverkas av elevens sociala situation i och utanför skolan. Ett av dem mest centrala målen i det skolsociala arbetet bör vara att skolan ska erbjuda skydd, genom att arbeta för att alla barn, och i synnerhet barn som lever i utsatta livssituationer, ska få positiva skolerfarenheter och undvika skolmisslyckanden.

Vidare innehåller antologin ett kapitel om teambaserat skolsocialt arbete vilket innebär att skolan och socialtjänstens ansvarsområden samverkar och integreras i arbetet kring barn som far illa eller riskerar att fara illa. Målet med teambaserat skolsocialt arbete är att i ett tidigare skede, genom ökad tillgänglighet, erbjuda kvalificerat stöd som av tradition vanligtvis socialtjänsten erbjuder till barn och föräldrar som har det problematiskt.

Problematisk skolfrånvaro kan handla både om ströfrånvaro och sammanhängande frånvaro och kan vara giltig eller ogiltig. Skolfrånvaro utgör i sig en risk för att inte nå kunskapsmålen och därmed en ökad risk för psykisk ohälsa, missbruk och andra riskbeteenden senare i livet. Att förebygga skolfrånvaro bör därmed ses som angeläget för samhället. I socialt arbete är utgångspunkten att undersöka och behandla problem i sin kontext. Sådan kompetens är värdefull i förhållande till den komplexa problematik som skolfrånvaro ofta är. Då barn som lever i utsatta livssituationer också har högre risk för att utveckla problematisk skolfrånvaro, och frånvaro i sig utgör en risk för framtida problem, bör förebyggande och hälsofrämjande arbete i förhållande till skolfrånvaro ses som en central uppgift för det skolsociala arbetet.

⁴⁶ Backlund, Högdin & Spånberger Weitz (2017). Skolsocialt arbete. Skolan som plats för och del i det sociala arbetet. Falkenberg: Gleerups.

Vinnerljung och doktoranden Hilma Forsman beskriver i ett annat kapitel i boken Skolsocialt arbete att många av de satsningar som gjorts inom området utsatta barns skolgång hittills främst har riktats till barn i samhällsvård och att en del av de problem och hinder som placerade barn stöter på är unika för deras situation, men att på det stora hela finns det ingen anledning att tro att det som fungerar för dem inte skulle fungera för andra barn.

Implementering av ett skolsocialt arbete bör utgå från tre principer

- Barn är aktiva och kunniga i att själva söka stöd om de upplever att de har sociala problem eller far illa på något sätt. En förutsättning är att stöd finns tillgängligt.
- Stödet bör utformas utifrån tillgänglighetsprinciperna varje dag-närvaro, kommunikationsteknologier och synlighet. Med fördel kan stödet organiseras i skolmiljö, men även i fritidsmiljö.
- Personal som finns nära barnen i deras vardag, till exempel lärare, ska även de ha tillgång till ett flexibelt varje dag-stöd.

I samma kapitel poängteras att satsningar på skolstödjande insatser för socialt utsatta barn är viktiga utifrån perspektiven nedan:

- Ett rättviseperspektiv – alla barn har rätt att nå sin potential och den svenska skolan har som uppdrag att kompensera för barns sociala bakgrund.
- Ett barnperspektiv – barn tillbringar en stor del av sitt liv i skolans värld och hur de lyckas med sin skolgång har betydelse för hur andra ser på dem och hur de ser på sig själva. Skolmisslyckanden kan direkt orsaka att barn utvecklar psykisk ohälsa och beteendeproblem.
- Ett framtida perspektiv – utbildning är den viktigaste vägen ur social utsatthet. Om utsatta barn klarar sig bättre i skolan förbättras även deras framtida livschanser.
- Ett samhällsperspektiv – att vissa grupper av barn inte får det stöd de är i behov av och många gånger även har rätt till leder till ett slöseri av mänskliga och samhälleliga resurser.

Antologin avslutas med reflektionen att skolsocialt arbete inte ska utgöra en isolerad verksamhet vid sidan av skolans uppdrag att undervisa och förmedla kunskap. Tvärtom är en viktig uppgift att medverka till att förbättra elevernas möjligheter till lärande och att därmed bevaka deras rätt till utbildning. Särskilt viktigt beskrivs vikten av att i detta sammanhang uppmärksamma och bevaka grupper som vi vet löper högre risk att misslyckas i skolan, såsom barn i utsatta livssituationer.

SBU

Sedan 2015 har SBU publicerat tre rapporter om social barnavård; Dessa rapporter visar att vissa insatser är dokumenterat mer effektiva än andra samt att många metoder som har införts i större eller mindre skala är bristfälligt studerade. Här följer en beskrivning av vad rapporterna beskriver:

- I SBU:s systematiska uppföljning *Insatser för bättre psykisk och fysisk hälsa hos familjehemsplacerade barn*⁴⁷ framkommer att insatser till familjehemsplacerade barn och familjehemsföräldrar kan förbättra barnens psykiska och fysiska mående, sociala situation, livskvalitet samt placeringars stabilitet. Med anledning av olikheter mellan insatserna och studiernas vetenskapliga utformning går det inte att avgöra vilka insatser eller vilka delar av insatserna som är verksamma. För tre specifika insatser konstaterades något säkrare kunskap om effekter, varav en, Take Charge, visade på effekter vad gäller utbildning. Take Charge är en specialpedagogisk insats till ungdomar som kan förbättra deras självbestämmande, utbildningsgång (t ex fullföljd utbildning) och möjligheter till arbete.

För övriga 15 insatser i denna utvärdering räckte inte underlaget för att bedöma effekten. Att det saknas sådan kunskap om insatserna behöver inte betyda att de är verkningslösa. Samtliga insatser som identifierades i denna litteraturöversikt bör rimligtvis kunna användas i Sverige men deras effekter behöver följas upp och utvärderas i en svensk kontext. De insatser som redan förekommer i Sverige behöver också utvärderas och undersökas vetenskapligt.

- I SBU:s rapport *Öppenvårdsinsatser för familjer där barn utsätts för våld och försummelse*⁴⁸ framkommer att bara ett fåtal av insatser riktade till familjer där det förekommer våld och försummelse av barn har undersökts i forskningsstudier som gör det möjligt att bedöma effekterna av insatserna. De resultat i studien som visar att insatser kan minska våld och försummelse rör endast barn upp till skolåldern.

⁴⁷ SBU (2017). *Insatser för bättre psykisk och fysisk hälsa hos familjehemsplacerade barn*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). SBU-rapport nr 265. ISBN 978-91-88437-07-5.

⁴⁸ SBU (2018). *Öppenvårdsinsatser för familjer där barn utsätts för våld och försummelse. En systematisk översikt och utvärdering inklusive ekonomiska och etiska aspekter*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). SBU-rapport nr 280. ISBN 978-91-88437-22-8.

- SBU:s tredje rapport om social barnavård handlar om Behandlingsfamiljer som alternativ för ungdomar med allvarliga beteendeproblem.⁴⁹ Syftet med denna rapport var att granska och sammanställa det vetenskapliga underlaget för familjehem med ett förstärkt stöd, så kallade behandlingsfamiljer, i jämförelse med institutionsplacering. Litteratursökningen identifierade endast en version av behandlingsfamiljer för målgruppen, Treatment Foster Care Oregon (TFCO). I rapporten presenteras slutsatsen att när ungdomar med allvarliga beteendeproblem placeras i TFCO, leder detta troligtvis till mindre fortsatt kriminalitet och färre placeringar på låst avdelning än när ungdomarna placeras på institution. Det är också möjligt att TFCO leder till färre kriminella kamrater, mindre användning av narkotika och bättre psykisk hälsa, än vid placering på institution.

Strukturer, former och metoder

Insatser som bedrivs som service samt insatser som bedrivs via ett biståndsbeslut och förväntas leda till att stabilisera skolgången kan rikta sig till barn som bor hemma men även till barn och unga som är placerade utanför hemmet.

Den bilaga som följer med denna rapport innehåller en förteckning över de insatser som efter en utredning kan beviljas med bistånd och som skulle kunna verka för att stabilisera skolgången. De insatser som redogörs för i förteckningen kan skruvas på och anpassas, för att på så sätt verka för att skolgången stabiliseras.

Hälsofrämjande och förebyggande arbete

I staden bedrivs ett omfattande hälsofrämjande och förebyggande arbete riktat till barn, unga och deras familjer som med stor sannolikhet bidrar till att stabilisera skolgången för barn och unga innan de är i behov av riktade insatser för ändamålet. Dels bedrivs detta arbete genom verksamheter som exempelvis ungdomsmottagningar och fält- och fritidsverksamhet och dels genom en mängd insatser, till exempel föräldraskapsstödsprogram och råd- och stödsamtal, som i ett tidigt skede fokuserar på barn och

⁴⁹ SBU (2018). Behandlingsfamiljer för ungdomar med allvarliga beteendeproblem – Treatment Foster Care Oregon. En systematisk översikt och utvärdering inklusive ekonomiska och etiska aspekter. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). SBU-rapport nr 279. ISBN 978-91-88437-21-1.

ungas skolgång. Detta arbete bedrivs både på universell och selektiv nivå.

Ett exempel på förebyggande arbete i staden, som kan tänkas bidra till att skolgången stabiliseras, är mentorer i våldsprevention (MVP) där socialnämnden och stadsdelsförvaltningarna stödjer utbildningsnämnden i arbetet med att stärka det våldsförebyggande arbetet och stödja det trygghetsskapande arbetet i stadens skolor.

Flera stadsdelsförvaltningar i staden fokuserar också tidigt på barn och ungas skolgång genom olika skolnärvaroprojekt och program, ofta i samverkan med skolor i de aktuella områdena.

För att ta del av de hälsofrämjande och förebyggande verksamheter och insatser som bedrivs i staden i form av service hänvisas till kartläggningen Öppenvård barn, unga och familj⁵⁰ som genomfördes under 2018 där respektive stadsdelsförvaltnings samt socialförvaltningens tillhandahållna öppenvård beskrivs.

Samverkan som verkar för att skolgången stabiliseras

För att socialtjänsten och skolan ska kunna samverka och utbyta information krävs samtycke. Beroende av barnets ålder och mognad kan det vara barnet och/eller vårdnadshavaren/vårdnadshavarna som förfogar över sekretessen och som då kan ge samtycke till att sekretessen bryts.⁵¹

Samverkan mellan skolan och socialtjänsten, och i förekommande fall med andra aktörer såsom Region Stockholm, är central för att barn och unga aktuella inom socialtjänsten ska få den hjälp och det stöd de behöver. Nedan exemplifieras ett antal samverkansstrukturer i staden.

Barn i behov av särskilt stöd (BUS)

Kommunerna i Stockholms län och Region Stockholm har en gemensam [överenskommelse gällande samverkan kring barn i behov av särskilt stöd, BUS](#).⁵² Syftet med överenskommelsen är att tydliggöra chefernas ansvar för en fungerande samverkan mellan kommunens och hälso- och sjukvårdens verksamheter. BUS är en

⁵⁰ Stockholms stad (2019). Öppenvård barn, unga och familj – Kartläggning av omfattning och inriktning. Stockholm: Socialförvaltningen.

⁵¹ Stockholms stad (2019). Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Stockholm: Socialförvaltningen och Utbildningsförvaltningen.

⁵² Överenskommelsen tecknades 2012 av samtliga kommuner inom Stockholms län och Region Stockholm

strukturerad form för samverkan mellan skolan, socialtjänsten och regionen. I staden finns nio BUS-grupper som har upprättat lokala samverkansöverenskommelser. I de flesta BUS-grupper sker arbetet på tre nivåer; BUS styrgrupp, BUS arbetsgrupp och BUS individforum. Tre områden är organiserade med BUS styrgrupp och BUS individforum, utan arbetsgrupp. Tillfälliga arbetsgrupper kring särskilda frågor upprättas i dessa områden istället vid behov.

En försvårande faktor med BUS strukturella nivå är att fristående skolor sällan eller aldrig omfattas av samarbetet. Detta beroende på att det i en stadsdelsförvaltning kan finnas flera olika huvudmän för förskolor och skolor. Fristående skolor kan delta vid BUS individforum.

Flera lokala BUS-grupper i staden har eller har haft skolnärvaro som ett fokusområde de senaste åren.

Samordnad individuell plan (SIP)

När den enskilde har behov av insatser från både socialtjänsten och hälso- och sjukvården ska staden och Region Stockholm tillsammans med den det berör, om samtycke finns, upprätta en SIP. SIP fokuserar på samordningen av det enskilda barnets behov och insatser. Om parterna inom socialtjänsten och/eller hälso- och sjukvården inte kan komma överens om innehållet i en SIP kan ärendet gå vidare till BUS individforum.

En vanlig målgrupp för SIP är barn som har en problematisk skolgång och som har insatser från flera huvudmän.

Skolans roll när det gäller SIP ser inte likadan ut i de olika stadsdelsförvaltningarna. I några av BUS-gruppernas lokala SIP-rutiner anges att skolan *ska* kalla till SIP vid behov medan i andra anges att skolan *kan* kalla till SIP vid behov. Det ska under 2020 påbörjas ett arbete genom BUSSAM⁵³ med syfte att skapa länsgemensamma SIP-rutiner.

Samverkan socialtjänst skola, obruten skolgång för placerade barn och unga (SAMS)

Placerade barn och unga har samma rätt till utbildning och skolgång som andra barn och unga. För att den rätten ska säkras krävs samverkan mellan socialtjänsten och skolan. Modellen SAMS är framtagen för att underlätta sådan samverkan. SAMS-modellens

⁵³ Tjänstemannagrupp med cheftjänstemän från Storsthlm och Region Stockholm som svarar för det regionala arbetet med barn och ungdomar som behöver särskilt stöd.

övergripande syfte är att säkerställa en obruten skolgång för placerade barn och unga när placeringen medför skolbyte. Modellen innehåller en struktur för och är avsedd att utgöra ett konkret stöd för samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Med obruten skolgång avses här att skolgången ska vara kontinuerlig i två avseenden; kontinuerlig i tid och kontinuerlig när det gäller innehåll, det vill säga att skolgången ska bygga på elevens förutsättningar, behov och kunskapsnivå utifrån information om elevens tidigare skolgång. Modellen har tagits fram gemensamt av Skolverket, Socialstyrelsen och Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) utifrån ett regeringsuppdrag.⁵⁴

Skolsatsning för barn inom familjehemsvård, placerade i familjehem (Skolfam)

Syftet med Skolfam⁵⁵ är att förbättra familjehemsplacerade barns möjligheter till en positiv framtid genom att fokusera på konkret stöd till goda utbildningsresultat. Grundprincipen för skolsatsningen inom familjehemsvården är att i samverkan mellan socialtjänst och skola kartlägga och individanpassa insatser för familjehemsplacerade barn. Skolfam är en manualbaserad arbetsmodell med forskarstöd som har visat att familjehemsplacerade barns skolresultat och övriga utveckling kan förbättras genom ett systematiskt och aktivt samarbete mellan skola, socialtjänst och familjehem. I Skolfam i Stockholm ingår barn i grundskoleåldern som är familjehemsplacerade av Stockholms stad, bor i familjehem i Stockholms län och går i fristående eller kommunal skola i Stockholms län. Till varje barn knyts ett Skolfam-team med en specialpedagog, en psykolog och ansvariga socialsekreterare. De samverkar med skola, familjehem och vårdnadshavare. Med hjälp av pedagogiska och psykologiska standardiserade test och frågeformulär kartläggs barnets individuella förmågor och förutsättningar för lärande. Barnets behov och styrkor analyseras utifrån kartläggningen. Tillsammans med rektor, pedagog och barnets nätverk kommer man överens om en utbildningsplan. Teamet föreslår lämpliga insatser och följer regelbundet upp hur det går. Efter två år görs kartläggningen om för att ta reda på vilket resultat insatserna gett.⁵⁶

Vid hemflytt (akut eller planerat), när vårdnaden överflyttas till familjehemsföräldrarna, när ensamkommande barns vårdnadshavare

⁵⁴ Skolverket, Socialstyrelsen och Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). SAMS, Samverkan socialtjänst skola, Obruten skolgång för placerade barn och unga. Stockholm: Skolverket, Socialstyrelsen och Specialpedagogiska skolmyndigheten.

⁵⁵ Skolsatsning för barn inom familjehemsvård, placerade i familjehem.

⁵⁶ Plattform socialtjänst

kommer till Sverige eller när barnet går ut årskurs nio, avslutas Skolfam.

Erfarenheterna från Skolfam har bekräftat bilden av att placerade barn underpresterar utifrån sina kognitiva förutsättningar och att många vuxna runt barnen har låga förväntningar på barnens prestationer. De utvärderingar som gjorts tyder på att barnens förmågor ökat som en följd av insatsen och dessutom att barnen uppskattat stödet de fått.⁵⁷

Stockholms stads stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten

Stödmaterialet för samverkan mellan skola och socialtjänsten har reviderats och beslutades av socialförvaltningens och utbildningsförvaltningens respektive förvaltningschefer i november 2019. Socialförvaltningen och utbildningsförvaltningen sprider tillsammans kunskap om det reviderade stödmaterialet för samverkan mellan skolan och socialtjänsten.⁵⁸ Stödmaterialet sprids till socialtjänsten genom olika övergripande nätverk och till skolorna via rektorer och biträdande rektorer inom både grund- och gymnasieskolan vid stadens kommunala skolor samt fristående grund- och gymnasieskolor belägna i staden.

I det reviderade stödmaterialet framgår att när ett barn eller en ung person är aktuell inom socialtjänsten är det av stor vikt att vidta de eventuella åtgärder som behövs för att stabilisera barnets/den ungas skolgång.

I stödmaterialet finns information om och arbetssätt vad gäller övergång från förskola till förskoleklass och skolgång i grundsärskola samt övergång från grundskola och grundsärskola till gymnasieskola och gymnasiesärskola. Det är härvid av vikt att särskilt uppmärksamma barn och unga som far illa, eller riskerar att fara illa, så att dessa barn och unga får rätt stöd och hjälp i samband med dessa övergångar.

Stödmaterialet är framtaget för att komplettera ”Riktlinjer för samverkan mellan skola och socialtjänst för barn/ungdomar som far illa eller riskerar att fara illa.” Som en bilaga till riktlinjerna tog socialförvaltningen och utbildningsförvaltningen även fram en mall för överenskommelse om samverkan mellan förskola, skola och

⁵⁷ Backlund, Högdin & Spånberger Weitz (2017). Skolsocialt arbete. Skolan som plats för och del i det sociala arbetet. Falkenberg: Gleerups.

⁵⁸ Stockholms stad (2019). Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten. Stockholm: Socialförvaltningen och Utbildningsförvaltningen.

Insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten

34 (49)

socialtjänst. Mallen är förnärvarande under revidering och förväntas bli klar under våren 2020.

Skolsociala team

I stadens sju ytterstads stadsdelsförvaltningar samverkar skolan och socialtjänstens öppenvård, kring elever i åk 4-9 med upprepad eller längre skolfrånvaro, i skolsociala team. Arbetet med skolsociala team förväntas att genom förbättrade samverkansstrukturer och fungerande metoder bidra till att fler i målgruppen uppnår gymnasiebehörighet. Elever med upprepad eller längre frånvaro riskerar ett framtida utanförskap och för att komma tillrätta med problematiken ställs stora krav på fungerande samverkansstrukturer och samordning av insatser.

För det stadsövergripande arbetet med skolsociala team finns en styrande samverkansgrupp som träffas cirka fyra gånger per år. I den styrande samverkansgruppen deltar chefer från socialförvaltningen, utbildningsförvaltningen samt stadsdelsförvaltningar.

Skolsociala team består av medarbetare från skolans elevhälsoteam, vanligtvis kurator och/eller specialpedagog samt medarbetare från socialtjänstens öppenvård vanligtvis en så kallad skolsocionom. I en del stadsdelsförvaltningar är skolsocionomer stationerade på vissa skolor medan andra stadsdelsförvaltningar har mobila skolsocionomer som rör sig mellan flera skolor.

Arbetet med skolsociala team bygger på att vårdnadshavare och elev skriver under ett samtycke till att ta emot stöd från det skolsociala teamet samt för behövlig informationsdelning mellan skolan och socialtjänsten när behov finns. Därefter samlas dokumentation rörande elevens skolgång och skolsituation in.

Under genomförandefasen arbetar det skolsociala teamet tillsammans med elev och vårdnadshavare och annan personal med utgångspunkt i den individuella handlingsplan som teamet upprättat tillsammans med eleven och vårdnadshavaren. Exempel på insatser kopplade till skolsociala team är föräldraskapsstöd, individuellt eller i grupp, motiverande och stödjande samtal, samordning av insatser, relationsskapande arbete samt fysiska och sociala anpassningar i skolmiljön.

En insats från skolsociala teamet är tänkt att inrymmas i socialtjänstens utbud av öppna serviceinsatser i samverkan med skolan. Det är skolan som identifierar vilka elever som kan tänkas

vara i behov av insatsen och om eleven och vårdnadshavaren samtycker påbörjas insatsen. Ett par stadsdelsförvaltningar beviljar emellertid SST efter ett biståndsbeslut då insatsen tenderar att pågå under lång tid och vara av sådan karaktär att den inte kan räknas som service. Anledning till denna förskjutning från service till bistånd uppges av berörda stadsdelsförvaltningar bero på att de uppdrag som kommer till SST är för komplexa för att rymmas inom vad som avses med tidiga och förebyggande insatser. Om uppdraget kommit in i ett tidigare skede till det skolsociala teamet hade dock insatsen kunnat användas förebyggande och erbjudits som en serviceinsats.

Läslust i Rinkeby

Läslust i Rinkeby⁵⁹ är ett projekt för öka läslusten hos åtta- till tolvåriga barn i ett socioekonomiskt utsatt område. Lustläsning är viktig för att främja skolresultatet och skolresultatet är viktigt för livsutvecklingen. Socialtjänsten vill med projektet utveckla sitt främjande och förebyggande arbete och kulturförvaltningen (biblioteket) vill utveckla sina metoder för att nå fler målgrupper i socioekonomiskt utsatta områden. Projektets övergripande mål är att barn förbättrar sin läsförmåga vilket kan öka deras framtida möjligheter till gymnasiebehörighet. Även föräldrars förmåga att stötta sitt barns läsutveckling ska stärkas och socialtjänsten önskar också att genom projektet utveckla samverkan och nya arbetssätt i verksamheterna. Barnen deltar vid två tillfällen i veckan under en termin på lästräffar i Familjens hus i Rinkeby. På träffarna gör de dels en läsfrämjande aktivitet i grupp som leds av en bibliotekarie och dels läser de tillsammans med en vuxen. Barnen läser nivåanpassade skönlitterära böcker och lässtödjaren är under 35 år och studerar på högskola/universitet.

Omvärldsbevakning

Andra kommuner

Nedan presenteras ett urval av information som inkommit genom kontakt med chefer och/eller verksamhetsledare i, Malmö Stad, Göteborgs Stad, Umeå kommun samt Norrköpings kommun. Viss information kommer även från kommunernas webbsidor. Det som i Sverige beskrivs som Skottlandsmodellen redogörs för som ett positivt exempel på en framgångsrik modell för att samordna tidiga insatser kring barn och unga med fokus på skolgång.

⁵⁹ Läslust i Rinkeby. Projekt mellan åren 2018 till 2021 genom sociala investeringsfonden.

Malmö stad

I Malmö stad finns flera olika insatser för barn och unga med olika former av skolproblematik; både generella och förebyggande insatser i samarbete med olika skolor, både i specifika klasser, till mindre grupper av elever och ibland med enskilda elever.

När Malmö stad beviljar insatser till barn och unga handlar vanligtvis ett av huvudmålen om skolgång. Öppenvården arbetar främst med hela familjen utifrån ett systemiskt tänkande (familjebehandling). Funktionell familjeterapi (FFT) används och är verksamt när det finns konflikter, bråk och dåligt fungerande kommunikation mellan lite äldre barn (från ca 12 år) och föräldrarna. När konflikterna minskar i familjen finns en ökad sannolikhet för en bättre fungerande skolgång för den unga.

Vidare används insatsen Ungdomsgruppen Valet i Malmö. Ungdomsgruppen Valet har länge arbetat med nätverksinriktning och hemmaplanslösningar ihop med andra där skolan är en viktig del. Alla uppdrag som kommer till Ungdomsgruppen Valet innehåller mål kring skolan. Det kan vara någonting som ska förändras i skolan, till exempel närvaron, klassrumsmiljön, en ohållbar situation eller att det har skurit sig mellan den unga och skolan. Ungdomsgruppen tar in samtycke från familjen för att direkt komma igång och samarbeta med skolan. Till exempel kan det vara morgnarna som är ett bekymmer för den unga. Då kan Ungdomsgruppen Valet tillsammans med den unga, familjen och skolan testa olika åtgärder. Detta kan exempelvis handla om att under en period hämta den unga i hemmet för att kartlägga var och kring vad det inte fungerar. Om det visar sig att det är en fungerande åtgärd att hämta den unga i hemmet på morgnarna blir nästa steg att arbeta vidare med detta, föra över till föräldrar och arbeta med olika steg för att upprätthålla åtgärdens resultat.

Ungdomsgruppen Valet arbetar med skolgången och mål kopplat till skolgången utifrån idén att fungerande skolgång är en förutsättning för att uppnå övriga mål. Ungdomsgruppen Valet har goda resultat vad gäller skolmålen för de unga som beviljas insatsen. Tankar bakom detta är att det handlar om en ihärdighet, de håller i uppdragen och släpper inte. Den målgrupp som Ungdomsgruppen Valet har svårt att lyckas med är unga som är hemmasittare på heltid.

Ytterligare en av Malmö stads insatser, ”hemmaplansteamet”, är en högintensiv insats som bland annat arbetar med att säkra upp skolgången då skolsituationen oftast är ett område som behöver

förbättras hos de som beviljas insatsen. Hemmaplansteamet följer skolgången, säkrar övergången mellan olika skolor och kan i möjligaste mån under en avvägd period vara behjälpliga med att få den unga till skolan, ibland genom att vistas i den ungas hem på morgonen, ibland via skjuts initialt med en tydlig planering framåt. Hemmaplansteamet samarbetar mycket med skolan och inhämtar samtycke för detta från den unga och familjen från dag ett. Hemmaplansteamet arbetar även med stöd kring läxläsning via föräldrar. Hemmaplansteamet är utvärderat av Malmö högskola. Utvärderingen visade positiva resultat gällande skolgången och ett förbättringsbehov gällande stöd till föräldrar. Som ett resultat av och i direkt koppling till utvärderingen utbildades teamets behandlare i metoden Connect.⁶⁰

I Malmö stad finns även insatsen Ungdomsteamet. Teamet arbetar med unga vars föräldrar inte (åtminstone inte från början) är tillgängliga för insatser. Ofta leder dock insatsen till involverade föräldrar. Ungdomsteamet arbetar liknande som hemmaplansteamet men inte lika intensivt. Tanken bakom ungdomsteamet har varit att unga inte ska bli utan insats med anledning av att föräldrarna inte vill, inte kan eller inte har förmåga att delta.

Göteborgs stad

Göteborgs stad använder sig av olika öppenvårdsinsatser, så som föräldraskapsstöd eller kontaktperson till barnet, vid instabil skolgång. När utredningarna rör bristande skolgång är det vanligt att biståndsinsatsen utgörs av familjebehandling som utförs av kommunens egen utförargrupp.

Umeå kommun

Umeå kommuns familjebehandlingsenhet har under flera års tid arbetat med systematisk uppföljning kopplat till insatser som ska stabilisera skolgången. Kommunens arbete har fått nationell uppmärksamhet och finns presenterat på kunskapsguiden.⁶¹ Uppföljningen startades upp med en målgruppsinventering och syftade till att matcha behov och insatser för ett förbättrat resultat. Skolgången följs och det har visat sig att resultaten i skolan förbättras om familjen går igenom behandling vid kommunens familjebehandlingsenhet. De barn som inte når bättre skolresultat efter genomgången behandling vid kommunens familjebehandlingsenhet är de barn som aldrig haft en bra/fungerande skolgång.

⁶⁰ Connect – ett föräldrastödsprogram med fokus på anknytning.

⁶¹ <https://kunskapsguiden.se/ebp/Systematisk-uppfoljning/stod-for-systematisk-uppfoljning/Sidor/Exempel-pa-systematisk-uppfoljning.aspx>

Insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten

38 (49)

Umeå kommun har fyra team vid familjebehandlingsenheten som erbjuder insatserna funktionell familjeterapi (FFT), Intensiv hemmabaserad familjebehandling (IHF), Kognitiv behandling vid risk för barnmisshandel (KIBB) och Parenting young children (PYC).

Umeå kommun erbjuder även insatsen Extra vuxen⁶² som kommunen tagit fram i samarbete med Maskrosbarn. Insatsen Extravuxen är en flexibel och ungdomsanpassad kombination av kontaktperson och kontaktfamilj.

Norrköpings kommun

Norrköpings kommun har insatsen Team Nystart där målgruppen är barn och unga placerade i HVB och ett av målen med insatsen är att förbättra skolresultaten. En annan insats är SkolFam med målgruppen familjehemsplacerade barn vars syfte är att förbättra skolresultat och hälsa.

I Norrköping samordnas insatser från skola, socialtjänst, polis och fritid (SSPF) för att förhindra att barn och unga hamnar i eller fortsätter med en kriminell livsstil.

Vidare kan det samverkansteam, som är ett tvärprofessionellt stöd och samordning riktat till barn och föräldrar i samband med konfliktfyllda separationer, ses som en möjlighet att verka stabiliserande för barn och unga i skolan.

Skottlandsmodellen

I Skottland arbetar alla kommuner enligt samma modell för att samordna tidiga insatser för barn och unga. Modellen heter Getting it right for every child (GIRFEC)⁶³ och ger skolan, socialtjänsten och hälso- och sjukvården konkreta verktyg för att stötta barn tidigt och med så lite byråkrati som möjligt.

GIRFEC, eller Skottlandsmodellen som den också kallas i Sverige, har gett goda resultat i Skottland och har även väckt intresse internationellt. Flera svenska regioner och kommuner arbetar med inspiration från Skottland för att utveckla sina samverkansstrukturer

⁶² Insatsen Extra vuxen är en flexibel och ungdomsanpassad kombination av kontaktperson och kontaktfamilj. Läs mer om insatsen under rubriken Maskrosbarn längre fram i rapporten.

⁶³ <https://kunskapsguiden.se/barn-och-unga/Teman/tidiga-samordnade-insatser-TSI/Sidor/Skottlandsmodellen-GIRFEC-tidig-samverkan-runt-barn-och-unga.aspx>

och arbetssätt. Exempel är Falun, Region Kronoberg och Region Örebro, som driver sina utvecklingsprojekt med stöd av Socialstyrelsens och Skolverkets gemensamma uppdrag Tidiga och samordnade insatser, TSI. Enheten kommer att följa och ta del av de resultat som kommer ut av projekten.

När Skottland startade arbetet som senare mynnade ut i modellen såg den skotska regeringen att antalet barn som behövde stöd från flera samhällsinstanser samtidigt hade ökat kraftigt.

Införandet av modellen har lett till tydliga förbättringar av barns uppväxtvillkor. Skottland följer utvecklingen bland annat genom befolkningsdata om social utsatthet, som visar att både ungdomsbrottslighet och antalet omhändertagna barn har minskat sedan GIRFEC började införas. GIRFEC utvärderas också av familjer och yrkesverksamma, och den samlade bilden är att modellen har gett bättre möjligheter att ge barn det stöd de behöver genom en smidigare och tydligare arbetsprocess.

Ett av de uttalade målen i Skottlands arbete med GIRFEC har varit att minska byråkratin runt barnen och förebygga att barn som behöver stöd hamnar mellan stolarna. Därför är modellen uppbyggd runt tidigt agerande och tidiga insatser som förebygger att behoven och problemen eskalerar. Modellen kan användas både förebyggande och stödjande och gäller alla barn och ungdomar, eftersom det inte går att förutsäga om eller när extra stöd kommer att behövas.

För att komma förbi några vanliga hinder vid samordnade insatser finns det i Skottland en gemensam nationell praxis som socialtjänsten, skolan, hälso- och sjukvården samt polisen använder, både var för sig och i samverkan. Praxismodellen består av verktyg som ringar in barnets behov och visar vad som ska bedömas och analyseras när ett barn behöver stöd.

Lagstiftningen och den kontext som insatser erbjuds och beviljas i ser olika ut i Skottland respektive i Sverige vilket gör att modellens arbetssätt inte går att applicera rakt av i Sverige men kan tjäna som inspiration för att utveckla samverkansstrukturer och arbetssätt.

Inspel från socialtjänst och civilsamhälle

Nedan redogörs för inspel och tankar som uppkommit under rapportens framtagande. De nätverk där frågan lyfts är BoU-nätet,⁶⁴ ungdomschefs nätverket, barnchefs nätverket samt öppenvårdschefs nätverket. Avdelningschefs nätverket har beretts möjlighet att komma med input och synpunkter på framtaget förslag till rapport och förteckning. Vidare har chefer vid Framtid Stockholm kommit med inspel kring de insatser som bedrivs i deras verksamheter. De civilsamhällesaktörer som bidrar med inspel till rapporten är Knas Hemma och Maskrosbarn.

Inspel från chefsnätverk och möten med medarbetare inom staden

Vad som framkommer vid samtliga chefsnätverk är att familjebehandlarinsatser skraddarsys utifrån barnets behov och beroende på hur barnets aktuella situation ser ut, vilket gör att dessa insatser utifrån i behandlingen uppställda mål, verkar för att stabilisera skolgången. Betydelsen av att arbeta nätverksinriktat med familjens aktiva deltagande framkommer under inspelen också vara av stor vikt för att uppnå resultat.

Nätverken tar upp vikten av att i utredningar av barn/unga med problematisk skolfrånvaro/skolsituation ta reda på vad orsaken till problematiken är och att de insatser som planeras utgår från de behov som framkommit. Vidare framkommer att det är viktigt och önskvärt att familjebehandlare/familjepedagoger arbetar med fokus på att skolgången ska stabiliseras med utgångspunkt i att skolgången är den enskilt viktigaste skyddsfaktorn. Det önskas att den egna öppenvården vid behov, under en period, kan stötta i hemmet, till exempel på morgnarna med rutiner och/eller att få barnet/den unga till skolan.

En aspekt som under samtal i nätverken framkommer som viktig att ta hänsyn till vid utredningar som handlar om skolfrånvaro är att dessa bedrivs skyndsamt så att eventuellt stöd kan sättas in så snart som möjligt. Vidare diskuteras på samma tema, möjligheten att under pågående utredningar som handlar om skolproblematik, sätta in insatser under tiden som utredningen pågår. Det anses vara av vikt att komma in tidigt med insatser så att inte stora delar av terminen hinner passera under utredningstiden.

⁶⁴ Chefsnätverk för stadens enhetschefer inom myndighetsutövning barn och unga

Vikten av SIP-möten och samordning framkommer som centralt för att genom insatser möjliggöra en stabilare skolgång. Härvid utgör de SIP-samordnare som finns i vissa stadsdelsförvaltningar ett värdefullt stöd för att möjliggöra en SIP för det enskilda barnet.

Ungdomsgruppschefsnätverket tar upp behovet av ett samordnat arbete mellan skolan och socialtjänsten för gruppen hemmasittare.

En reflektion i nätverken är att socialtjänsten traditionellt inte har arbetat så mycket med eller har någon djupare kunskap och utbildning i att stötta kring skolgång. Det har traditionellt sett i Sverige inte varit ett område/ett fokus som socialtjänsten arbetat med till skillnad från resursbrister i hemmiljön, sviktande föräldraförmåga, våld, missbruk, kriminalitet, hemlöshet och ekonomisk utsatthet. Det poängteras att en viktig uppgift framåt blir att arbeta med en förändring av förhållningssätt och tydliggörande av socialtjänstens, inklusive behandlares, roll och del i att stötta upp svaga prestationer i skolan och avbruten skolgång så att skolgången blir stabil. För att möjliggöra detta påtalas ett behov av att stärka kompetensen i staden vad gäller att arbeta med och stötta familjer kring svaga prestationer i skolan, avbruten skolgång och fungerande skolgång överlag. Detta för att uppnå målet att alla barn och unga ska klara skolan. Behov av kompetensförstärkning uppges behövas både vid den myndighetsutövande socialtjänsten, så som mottagningsgrupper och utredningsgrupper, samt vid den egna öppenvården.

Exempel på insatser som nätverken tar upp som skulle kunna verka för att skolgången stabiliseras är:

- Skolsocialt team
- Multisystemisk terapi (MST)
- Särskilt kvalificerad kontaktperson (SKKP)
- Kontaktperson
- Kontaktperson med studieinriktning
- Intensiv hemmabaserad familjebehandling (IHF)
- Treatment Foster Care Oregon, tidigare känt som MTFC (TFCO)
- Aktiv uppsökande samhällsbaserad behandling och rehabilitering (ACT-team)
- Förstärkning till familjehem
- Stadsdelsförvaltningarnas egna hemmasittarteam
- Familjebehandling
- Familjepedagoger
- Ungdomsbehandlare/coacher
- Öppenvårdens insatser överlag

- Särskild undervisningsgrupp i samverkan mellan skolan och socialtjänsten.

Insatserna Kort strategisk familjebehandling (Brief Strategic Family Therapy, BSFT) och SKKP som båda tillhandahålls vid Framtid Stockholm, bedöms, i rätt kontext och för rätt ung person kunna verka för att skolgången stabiliseras. Det upplägg som SKKP har vad gäller skolgången skulle andra behandlingsinsatser kunna ta efter för att tydligare fokusera på skolgången.⁶⁵

Ungdomstjänst⁶⁶ och Mini-Maria,⁶⁷ båda verksamheterna tillhandahålls av Framtid Stockholm, nämns även de som verksamheter som skulle kunna utvecklas i riktning att fokusera mer på skolgången.

I två av stadens stadsdelsförvaltningar arbetar familjebehandlare med terapihundar i sitt arbete med barn och unga. Arbets sättet verkar enligt uppgift från behandlarna positivt på att få iväg barnen till skolan.

Vidare framhålls betydelsen av att i arbetet med barn/unga med funktionsnedsättning, t.ex. neuropsykiatriska diagnoser, i kombination med skolproblem ha en förståelse för den stora påfrestning det innebär för barnet/den unge och föräldrarna och att utifrån det bevilja insatser för att barnets/den ungas skolgång ska stabiliseras.

Försvårande faktorer i arbetet med skolgångsstabiliserande insatser uppges vara att det ofta är komplicerat att uppnå en bestående förändring och att graden av problematik ibland skulle kräva fleråriga insatser. En annan försvårande faktor som tas upp från ett par stadsdelsförvaltningar är att problematik kopplat till skolgången inte alltid prioriteras då andra, mer akuta, ärenden som handlar om åtgärder till skydd och stöd för barn och unga som far illa på grund av våld, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet, eller misstanke om missbruk, kriminalitet eller annat socialt nedbrytande beteende, går före.

⁶⁵ Mer om insatsen SKKP i bilagan som följer med denna rapport.

⁶⁶ Ungdomstjänst är en påföljd eller ett straff för unga i åldern 15-21 år som har blivit dömda för brott

⁶⁷ Utredning och behandling för ungdomar som har ett riskbruk, missbruk eller beroende av alkohol eller droger.

I samtal framkommer reflektioner kring rapporten Saknad!⁶⁸ som poängterar vikten av att uppmärksamma frånvaro och utreda orsaker till den. Det framhålls som viktigt att uppmärksamma skolgången hos alla barn och unga, även när inte skolgången är anledning till utredning eller insats. Det är av vikt att hålla frågan om skolgången levande, från mottagning, via utredning, till insats.

Under samtalen framkom tankar kring vikten av att synliggöra behovet av att uppmärksamma skolgången; om alla arbetar med att upptäcka behov kopplat till skolgången och om alla arbetar med att lyfta vikten av att klara skolan så kommer vi att se en förändring. För att uppnå detta finns behov av att arbeta systematiskt med skolgången. Vikten av att som behandlare ta reda på och engagera sig i skolsituationen med var och en och alltid, är förslag som under samtalen framkom som betydelsefulla för att skapa större fokus på skolgången.

Vidare framkom vid flera chefsnätverk, förslag på att öka kunskapen om skolrelaterade frågor genom att utvidga arbetsgrupper med medarbetare med pedagogisk kompetens. Till exempel specialpedagoger kopplade till stadsdelsförvaltningarnas respektive socialförvaltningens verksamheter. Dessa personer skulle kunna delta i arbetet med barn och unga samt arbeta rådgivande inom verksamheterna. Detta skulle då bredda kompetensen inom socialtjänstens verksamheter samt öka förståelsen och kunskapen kring skolgång och skolrelaterad problematik i enskilda ärenden.

Inspel från Civilsamhället

Knas Hemma

Telefonsamtal med Anna Sabelström, Verksamhetsledare Knas Hemma⁶⁹ om tankar kring aktuellt uppdrag.

Knas Hemma framhåller vikten av samverkan och att alla inblandade; socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård, polis samt familjehem har samma information och arbetar tillsammans. Vidare

⁶⁸ SOU 2016:94. Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera.

Betänkande av att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

⁶⁹ Knas hemma är en ungdomsdriven ideell förening som arbetar och finns nationellt. Vi som är med i Knas Hemma är ungdomar och unga vuxna i åldrarna ca 13 – 30 år, som antingen bor i eller har bott i familjehem, HVB-hem, eller annat boende för samhällsplacerade barn eller unga. Knas hemma arbetar med att förändra samhället genom att påverka, utbilda och sprida kunskap om barn och ungdomar med erfarenhet av placeringar.

är barnets delaktighet och barnets rätt till information i alla processer som rör dem av stor vikt. Knas Hemma understryker vikten av att fråga barnet/den unga om skolgången och att i det hitta en systematik, använda checklistor för vad som ska kollas av/uppmärksammas/screenas. Knas Hemma förmedlar att barn och unga med erfarenhet av samhällsvård ofta lyfter att professionella inte lyssnar tillräckligt på dem och beaktar deras åsikter och erfarenheter. Dessa barn och unga får inte alltid stöd i sin skolgång och det finns ett behov av att ta reda på vad barnet/den unga har för kunskaper. Vi vet genom forskning att hjärnan påverkas hos barn som tidigt i livet utsätts för trauma. Socialtjänsten behöver finnas som en länk mellan barnet/den unga och skolpersonalen, hjälpa skolan att ställa relevanta frågor och ta reda på rätt saker för att barnet/den unga ska få det stöd hen har behov av i sin skolgång.

Knas Hemma påtalar att det finns kunskap om vilka miljöer som barn som växer upp i samhällsvård kommer ifrån. Utifrån dessa kunskaper behöver vi synka och matcha insatser med utgångspunkt i forskning, kunskap och barnets/den ungas röst. Knas Hemma framhåller även att när det gäller placerade barn så är det viktigt att ta reda på barnets hela livsberättelse; hur många placeringar har barnet varit med om, hur ser relationen ut till de biologiska föräldrarna, vilka viktiga vuxna finns omkring barnet som kan erbjuda stöd och hur ser relationerna ut mellan barnet och skolpersonalen.

Maskrosbarn

Möte med Lisa Dahlgren, Sakkunnig i barnrättsfrågor, Maskrosbarn, om tankar kring aktuellt uppdrag samt information från rapporten ”Fråga hur vi mår, inte hur det går”.

Maskrosbarn berättar om organisationens utvecklingsprojekt Skolkurage som pågick under 2019 och bland annat utmynnande i en rapport⁷⁰ samt ett läromaterial för att upptäcka och stötta elever som har det jobbigt hemma. Läromaterialet är nu utskickat till alla Sveriges högstadie- och gymnasieskolor. Skolkurage riktar sig till personal inom skolan för att uppmärksamma skolans betydelse för barn vars föräldrar har ett missbruk, psykisk ohälsa eller utsätter dem för våld. En fjärdedel av de barn som har en förälder med ett alkoholmissbruk går ut grundskolan utan gymnasiebehörighet. Att ha en förälder med psykisk sjukdom är även det förknippat med en hög riskfaktor. I genomsnitt går det 5-6 barn i varje klass med

⁷⁰ Maskrosbarn (2019). Skolkurage. ”Fråga hur vi mår, inte hur det går.” En rapport om elevers och skolpersonals upplevelser av att kunna ge, respektive få, stöd för att trygga betyg och psykisk hälsa.

denna bakgrund. I projektet tillfrågade och mötte Maskrosbarn 1000-tals elever och skolpersonal genom workshops och enkäter. Av barnen som deltog uppger 72 procent att deras hemsituation har påverkat deras skolsituation negativt. Maskrosbarn vill i projektet lyfta att skolan, för att kunna uppfylla sitt kompensatoriska uppdrag, måste ges möjlighet att infria uppdraget. FN:s barnrättskommitté har kritiserat Sverige för bristen på kunskap hos skolpersonal (kring dessa frågor). Kunskapen måste innefatta både hur denna grupp barn och unga ska upptäckas och vilket stöd och anpassning skolan behöver erbjuda.

Generellt vad gäller skolgången menar Maskrosbarn att en lugn hemmiljö är en förutsättning för att orka med skolan. Ungdomar som har en svår hemsituation pratar mycket om vikten av att deras lärare känner till att det är jobbigt hemma.

Vad unga uppger i kontakt med Maskrosbarn är att de vill träffa någon och få stöd från någon, som de kan ha en äkta relation med. Gärna någon som har en liknande bakgrund och som är uppväxt i ett hem med missbruk och/eller psykisk ohälsa samt att stödet/insatsen är flexibel.

Maskrosbarn tar även upp att barn och unga oftast beviljas en specifik insats från socialtjänsten. Den insatsen ska täcka alla behovsområden, vilket är svårt. Barn och unga kan därför ibland behöva flera insatser beviljade. Till exempel kan ett barn i en familj som beviljas familjebehandling även vara behov av att beviljas insatsen kontaktperson.

Slutsats

Den viktigaste vägen för att utveckla sina möjligheter till ett gott liv med god hälsa, inkomst och möjlighet att påverka är utbildning och en fungerande skolgång. Om utsatta barn klarar sig bättre i skolan förbättras även deras framtida livschanser.

Socialtjänsten gör idag en hel del som bidrar till att stabilisera barn och ungas skolgång, både på en främjande förebyggande nivå, genom tidiga insatser och via de åtgärder och biståndsbedömda insatser som efter samtycke beviljas och genomförs till barn, unga och deras föräldrar inom socialtjänstens myndighetsutövning.

Insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten

46 (49)

Socialtjänsten behöver delvis förändra sitt förhållningssätt till att ha ökat fokus på just skolgången och hur den kan stabiliseras, från mottagning, till utredning, under insatser och vid uppföljning.

Elevers skolgång och orsaker till när skolgången inte fungerar ska uppmärksammas. Socialtjänsten bör också öka sin kunskap kring vilka insatser som fungerar för att främja en fungerande skolgång.

Systematisk uppföljning samt att fortsätta följa projekt och forskning är viktigt i arbetet framåt. Stockholms stads val av indikatorer vid stadsövergripande uppföljningar kan hjälpa till att sätta fokus på insatser som verkar för att stabilisera skolgången.

Nära samarbete med skolan och välfungerande samverkansstrukturer såsom BUS är grundläggande och behöver fortsätta förstärkas.

Den vanligaste öppenvårdsinsatsen i stadens stadsdelsförvaltningar är familjebehandling. Inom familjebehandling finns ett mängd olika metoder och modeller. Familjebehandling kan verka för att stabilisera skolgången; i synnerhet om insatsens mål formuleras med fokus på skolresultat och kunskapsutveckling, samt att utgångspunkten i behandlingen bygger på barnets rätt till utbildning.

Andra insatser som kan verka för att skolgången stabiliseras är kontaktpersoner och kontaktfamiljer. Vid beviljande av dessa insatser kan uppdragen vid behov styras till att fokusera på skolgången.

Även insatserna kort strategisk familjebehandling (BSFT) och särskilt kvalificerad kontaktperson (SKKP) som tillhandahålls via Framtid Stockholm har stora förutsättningar att verka för att skolgången stabiliseras.

Forskning och beprövad erfarenhet visar att det finns vissa barn och unga som löper större risk än andra att inte klara sin skolgång.

Dessa barn och unga måste särskilt uppmärksammas av socialtjänsten och förutsättningar skapas så att de får hjälp att klara sin skolgång i nivå med övriga barn och unga. Detta då vi vet att bra skolresultat och bra utbildning är de allra starkast skyddande faktorerna för utsatta barn och unga.

Referenslista

Azad, A. (2019). *Characteristics of adolescent females with limited delinquency*. Stockholm: Stockholms Universitet.

Backlund, Å., Högdin, s., & Spånberger Weitz, Y. (2017). *Skolsocialt arbete. Skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. Falkenberg: Gleerups.

Childs & Grooms, A.A. (2018). Improving school attendance through collaboration: A catalyst for community involvement and change. *Journal of education for students placed at risk*. DOI: 10.1080/10824669.2018.1439751

Forsman, H. (2019). *Adressing poor educational outcomes among children with out-of-home care experience*. Studies on implact, pathways, and interventions. Stockholm: Stockholms universitet.

Förvaltningslag (2017:900)

Föräldrabalken 1949:381

Ifous fokuserar, Uppdrag psykisk hälsa Stockholms län (2019). *Skolnärvaro – En översikt av forskning om att främja alla barns och ungas närvaro i skolan*. Stockholm: Ifous

SBU (2017). *Insatser för bättre psykisk och fysisk hälsa hos familjehemsplacerade barn*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). SBU-rapport nr 265. ISBN 978-91-88437-07-5.

SBU (2018). *Öppenvårdsinsatser för familjer där barn utsätts för våld och försummelse*. En systematisk översikt och utvärdering inklusive ekonomiska och etiska aspekter. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). SBU-rapport nr 280. ISBN 978-91-88437-22-8.

SBU (2018). *Behandlingsfamiljer för ungdomar med allvarliga beteendeproblem – Treatment Foster Care Oregon*. En systematisk översikt och utvärdering inklusive ekonomiska och etiska aspekter. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). SBU-rapport nr 279. ISBN 978-91-88437-21-1.

Skolinspektionen. (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*. Göteborg: Skolinspektionen.

Insatser för att stabilisera skolgången för barn och unga som är aktuella inom socialtjänsten

48 (49)

Skolverket (2019). *Grundskolan – slutbetyg årskurs 9 läsåret 2017/2018*. Skolverkets statistik (Siris 2019).

Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket, Socialstyrelsen och Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *SAMS, Samverkan socialtjänst skola, Obruten skolgång för placerade barn och unga*. Stockholm: Skolverket, Socialstyrelsen och Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Socialstyrelsen (2018). *Individ- och familjeomsorgen – en lägesrapport 2018*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2015). *Utreda barn och unga. Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen*. Falun: Socialstyrelsen.

Socialtjänstlagen 2001:453

Socionomen (2018-06-29). *Brist på belägg betyder inte brist på effekt*.

SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera. Betänkande av Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SOU 2009:68. *Lag om stöd och skydd för barn och unga*. Stockholm: Socialdepartementet.

Stockholms stad (2020). *Riktlinjer. Handläggning och dokumentation av ärende gällande barn och unga inom individ- och familjeomsorgen*. Stockholm: Socialförvaltningen.

Stockholms stad (2019). *Samverkan skola och socialtjänst. Stadsdelsförvaltningarnas arbete som rör samverkan skola och socialtjänst utifrån budgetuppdrag 2019 – en sammanställning*. Stockholm: Socialförvaltningen.

Stockholms stad (2015). *Skillnadernas Stockholm*. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Stockholm: Stadsledningskontoret.

Stockholm stad (2019). *Stockholms stads strategi 2019 – 2022 för att minska risken för att barn, unga och unga vuxna ska dras in i kriminalitet*. Stockholm: Socialförvaltningen.

Stockholms stad (2019). *Stödmaterial för samverkan mellan skolan och socialtjänsten*. Stockholm: Socialförvaltningen och Utbildningsförvaltningen.

Stockholms stad (2019). *Öppenvård barn, unga och familj – Kartläggning av omfattning och inriktning*. Stockholm: Socialförvaltningen.

Sveriges kommuner och landsting (2018). *Studieavbrott. En fråga med konsekvenser långt utanför klassrummet. Plug In 2.0*. Stockholm: SKL.

Elektroniska referenser

<https://intranat.stockholm.se/Nyheter/2018/2/13/Sociala-insatsgrupper-for-att-motverka-att-unga-utvecklar-en-kriminell-livsstil/>

<https://intranat.Stockholm.se/Sidor/2013/3/Barn-och-unga/>

<https://kunskapsguiden.se/barn-och-unga/Teman/tidiga-samordnade-insatser-TSI/Sidor/Skottlandsmodellen-GIRFEC-tidig-samverkan-runt-barn-och-unga.aspx>

<https://kunskapsguiden.se/ebp/om-evidensbaserad-praktik/den-evidensbaserade-modellen/Sidor/default.aspx>

<https://kunskapsguiden.se/ebp/Systematisk-uppfoljning/stod-for-systematisk-uppfoljning/Sidor/Exempel-pa-systematisk-uppfoljning.aspx>

<https://www.skolverket.se/getFile?file=4771>

<https://start.stockholm/>

<https://www.su.se/forskning/profilområden/barns-villkor-rättigheter/dåliga-skolresultat-påverkar-hälsan-1.261167>

<https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/skola-och-elevhalsa/>